

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pohled do života vlastence Františka Bílého

(Insight into the life of patriot František Bílý)

Ivo Fajmon

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jiří Hnilica, Ph.D.

Rok: 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 26. června 2014

.....

podpis

Poděkování

Rád bych zde poděkoval vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Jiří Hnilicovi, Ph.D. za věcné připomínky, odborné rady, vstřícnost a ochotný přístup při zpracování této práce. Dále bych rád poděkoval zaměstnancům Národního pedagogického muzea a Památníku národního písemnictví, kteří mně ochotně vyšli vstříc.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá osobou a přínosem Františka Bílého. Obsahem práce je stručný kontext doby F. Bílého. Práce dále obsahuje Bílého životopis a pokus o náhled do jeho mysli. Cílem práce je popsání archetypu člověka – českého intelektuála a přesvědčeného vlastence období přelomu 19. a 20. století. Ke zpracování bakalářské práce byly použity především prameny osobní povahy, ale také periodika, slovníky a odborné publikace.

Annotation

Bachelor thesis describes the person and contribution of František Bílý. The thesis includes a brief context of the time period F. Bílý. The thesis also includes the biography of Bílý and attempts insight into his mind. The aim of the thesis is to describe the archetype of man – czech intellectual and patriot of the end of 19th and beginning of the 20th century. To process bachelor thesis were used primarily personal sources, but also periodicals, dictionaries and specialized publications.

Klíčová slova

František Bílý, Jan Kabelík, vlastenectví, znectění, český učitel

Keywords

František Bílý, Jan Kabelík, patriotism, dishonor, czech teacher

Obsah

1. ÚVOD	5
2. KONTEXT DOBY FRANTIŠKA BÍLÉHO.....	8
Vztah Čechů, Němců a Židů	8
Politicko-kulturní aspekt	9
České školství.....	10
3. ŽIVOT A DÍLO FRANTIŠKA BÍLÉHO	14
Životopis Františka Bílého	14
Studium života Františka Ladislava Čelakovského	21
Poslední roky života Františka Bílého a jeho obhajoba.....	24
4. DENÍKY A KORESPONDENCE S JANEM KABELÍKEM.....	36
Deníky Františka Bílého.....	36
Korespondence s Janem Kabelíkem.....	42
5. ZÁVĚR.....	48
6. BIBLIOGRAFIE.....	49
7. PŘÍLOHY	52

1. Úvod

Ve své bakalářské práci, která se zabývá osobností Františka Bílého, hodlám přiblížit život a charakter českého intelektuála z přelomu 19. a 20. století. Mým cílem je popsat jeho přínos české kultuře a společnosti, částečně i zprostředkovat náhled do jeho myšlení. Motivací pro vypracování této práce je i fakt, že dosud žádné souhrnné dílo věnované Františku Bílému nebylo dosud napsáno.

První kapitola má za cíl uvést čtenáře do kontextu doby Bílého (popřípadě připomenout známá fakta), tedy od 1. poloviny 19. století až do vzniku Československé republiky. Zodpovědné vylíčení tohoto kontextu by vyžadovalo vypracování několika set stránkové kapitoly, což není pro účel této práce možné ani vhodné. Z tohoto důvodu jsem se ve stručnosti zaměřil jen na ta fakta, která přímo souvisí s Františkem Bílým a touto prací. Mezi tato fakta patří stýkání a potýkání se Čechů a Němců v zemích Koruny české, a to jak na úrovni politické, tak i kulturní. Pozornost jsem věnoval vývoji českého školství, jelikož v jeho prostředí se Bílý pohyboval celý život. K vypracování kapitoly jsem využil pouze odborné literatury, nikoliv archivních pramenů. Smyslem kapitoly je zjednodušit orientaci čtenáře v ostatních oddílech této bakalářské práce.

Druhá kapitola má čtenáře seznámit se životem a dílem Františka Bílého. Její první část tvoří životopis Bílého. Pro její vypracování jsem využil slovníky a *Posmrtnou vzpomínku na Františka Bílého*.¹ Tento pramen byl klíčový pro uchopení charakteru Bílého a byl nedocenitelný i v dalších kapitolách práce. Druhá část kapitoly se zabývá studiem osobnosti Františka Ladislava Čelakovského, přičemž reflektuje zápal Bílého pro literaturu a "národní obrození". Tvorba Bílého je vskutku rozsáhlá (seznam publikační činnosti Bílého se nachází v příloze), ale nejvýznamnějším dílem Bílého je právě studium osoby a díla F. L. Čelakovského. Tato část kapitoly má přiblížit způsob práce, myšlení a jeho vztah k Čelakovskému, jednoho z největších obrozenců své doby. Zde jsem využil dobovou literaturu a korespondenci s Českou akademií věd. Ve třetí a zároveň poslední části této kapitoly jsem se věnoval závěrečným rokům života Bílého. Tomuto úseku života jsem dedikoval větší pozornost právě proto, že jsou to často poslední roky života, které definují, jakým způsobem se zapíšeme do historie. Jádrem tohoto úseku je obhajoba Bílého, zdali byl dostatečným

¹ KABELÍK, Jan. *Posmrtná vzpomínka na Františka Bílého*. Brno: 1920.

Čechem během svého působení v úředních funkcích v průběhu 1. světové války. Zde jsem opět použil Kabelíkovo² vzpomínání, ale také dobových periodik a korespondence.

Třetí kapitola je postavena výhradně na zpracování ego-dokumentů. Zde se pokouším blíže nahlédnout do myšlenek a názorů Františka Bílého. V první části jsem zpracoval důležité momenty z deníků Bílého, které si vedl od roku 1871 do roku 1890. Deníky mi poskytly informace o jeho charakteru a životním stylu. Druhá část kapitoly se zabývá zpracováním korespondence mezi J. Kabelíkem a F. Bílým. Kabelík byl původně Bílého žák, který se v něm vzhlédl a později se stal jeho dobrým přítelem a kolegou. Jejich vztah byl velmi blízký a tedy i pohled Kabelíka je pro posouzení osobnosti a významu Bílého klíčový. Není náhodou, že to byl právě Kabelík, který se ujal sepsáním "pohrobní vzpomínky".

Posmrtná vzpomínka na Františka Bílého má svůj historický význam, neboť naprosto pregnantně shrnuje jeho život. Jedná se o stručný, emotivní a velmi oslavný spisek, který Kabelík napsal za méně než pět dní po smrti Bílého. Vzpomínka vyznívá pozitivně, až nekriticky, což je u "pohrobní vzpomínky" zcela očekávané. Z estetického a literárního hlediska Kabelík napsal spisek velmi kvalitně. Charakteristickým rysem je vlastenecké zabarvení vzpomínek, kdy se Kabelík dosti nekriticky vymezuje vůči všemu německému. Co se důvěryhodnosti týče, není dle mého názoru opodstatněné Kabelíka podezřívat z toho, že by zásadně manipuloval s fakty. Avšak otázka národnostní byla velmi citlivá a tudíž při studiu tohoto spisku je nutné toto zohlednit.

Svou práci jsem založil zvláště na archivních pramenech. K tomu mi posloužila především písemná pozůstalost Františka Bílého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze – Hradčanech. Bohatý fond Františka Bílého mi poskytl především své deníky a korespondenci s Janem Kabelíkem. Bohužel fond Jana Kabelíka není uspořádán, tudíž jsem měl přístup jen ke korespondenci doručené. Nepatrné množství archivního materiálu se nachází v Národním pedagogickém muzeu a knihovně Jana Ámose Komenského v Praze 1, kde je k dispozici pouze několik dopisů.

Pro práci budoucích badatelů, bych rád věnoval větší pozornost Bílého písemné pozůstalosti. Tato pozůstalost byla původně ve vlastnictví Národního muzea, od kterého bylo následně převzato. Během let 1935–1971 se Památníku národního písemnictví podařilo koupit pozůstalost a dary od rodiny (především pak od vnučky Zdeňky Vltavské),³

² Kabelík Jan, Přerov 1864 - Praha 1928; literární historik, editor, středoškolský pedagog.

³ BÍLEK, K. *František Bílý*. s. 3.

sběratelů a dokumentů z antikvariátů rozmnožit tuto sbírku. Dohromady písemná památka obsahuje více jak 8000 archivních jednotek obsažených ve 48 kartonech.⁴ Pozůstalost je velmi rozsáhlá a heterogenní. Její dominantní částí je přijatá korespondence, která zahrnuje hodnotné prameny k poznání občanské a studentské reality přelomu 19. a 20. století. K tomu slouží korespondence mezi osobnostmi jako je Jan Kabelík nebo František Bartoš. Stejně tak je cenná při zkoumání literárních souvislostí českých autorů od 70. let 19. století (František Drtina, Karel Václav Rais, Leander Čech). Pozůstalost též obsahuje různorodé deníky, zápisky a záznamy, a to především pak z jeho mladších let. Šíři společenských vazeb Františka Bílého lze vidět na množství kondolenčních dopisů k úmrtí jeho ženy Aloisie v roce 1913.

Část písemná sbírky se nachází i v Národním pedagogickém muzeu a knihovně Jana Ámose Komenského. Sbíрка obsahuje, kromě velmi na kvantitu chudé korespondence, i částečnou publikační tvorbu Bílého. Je zde k nalezení například několik vydání *Pravopisného ukazatele*, který vydával společně s Josefem Wenzelem, či *Malou slovesnost*, kterou vytvořil ve spolupráci s Františkem Bartošem a Leanderem Čechem. Též je zde k nalezení několik učebnic jako je např. *Německá čítanka a mluvnická cvičebnice pro tertii a quartu škol středních* nebo *Německá mluvnice pro střední školy a učitelské ústavy k opakování a doplňování mluvnických pouček*.

Jak je zjevné, pozůstalost je velmi rozsáhlá a mohla by být základem pro řadu vědeckých prací. Z tohoto důvodu jsem musel pečlivě vybírat, jaké prameny ve své práci použiji. Ač je rozsáhlost sbírky v první řadě kladem, je zároveň i neduhem, jelikož jsem z časových důvodů mohl pracovat jen se zlomkem dostupných pramenů. Doufám, že i tak se mi úspěšně podařilo splnit určené cíle své práce.

⁴ Tamtéž. s. 4.

2. Kontext doby Františka Bílého

Vztah Čechů, Němců a Židů

V Čechách a na Moravě se v letech 1848 až 1914 několikrát řešily etnické třenice mezi nerovnoprávnou většinou českého obyvatelstva a protěžovanou německou menšinou.⁵ Vztahy mezi oběma etniky se rozvíjely již od středověku, ale až v 19. století začaly být vědomě posuzovány. V 1. polovině 19. století měli Němci v českých zemích vyspělejší kulturu, ale situace se ve 2. polovině začala vyrovnávat. V jazykově českých oblastech ve 2. polovině 19. století řízení měst přešlo pod správu Čechů (kromě Českých Budějovic), zatímco na Moravě většina velkých měst (včetně Brna) zůstala ve správě Němců, a to až do vzniku ČSR. Počet Němců na Moravě tvořil více jak čtvrtinu obyvatelstva a v Čechách více jak třetinu. Zatímco Němci na Moravě se orientovali spíše na politiku Vídně, Němci v Čechách na říšskou německou politiku. Němci v Čechách tedy spíše inklinovali pro připojení k říši, zatímco Němci na Moravě tíhli k udržení samostatnosti Rakouska a politickému vypořádání se s Čechy. Diferenciace byla o to rozmanitější, zdali se přikláněli k nacionálním, sociálně demokratickým, křesťansko-sociálním či občansko-liberálním stranám. Češi zpravidla usilovali o federalizaci Rakouska a národně-politické vyrovnání se s císařstvím. Tyto protichůdné snahy logicky vedly ke konfliktům mezi Němci a Čechy a postupně se vyostřovaly.

Důležitou menšinou Českých zemí byli i Židé. Židé v 19. století inklinovali k liberalismu, jelikož jim přinášel postupné občanské zrovnoprávnění. Kulturní vzestup v Čechách ve 2. polovině 19. století povzbuzoval asimilaci židovské menšiny do českého kulturního prostředí, zatímco na Moravě byli Židé spjati s německým okruhem. Židé byli většinou umělci, obchodníci a průmyslníci. Z Prahy na konci 19. století pomohli vytvořit křížovatku evropských kultur.⁶ Češi pozici Židů v českých zemích nevnímali rasově, ale naopak se zdůrazňovala odlišnosti náboženská a etická.⁷ To bylo základem pro český antisemitismus, který vyvrcholil po událostech označovaných jako Hilsneriáda.

⁵ EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: 1998. s. 123.

⁶ Tamtéž. s. 130.

⁷ Tamtéž. s. 381.

Politicko-kulturní aspekt

Důležitým momentem dějin vztahu Čechů a Němců byla prohraná Prusko-Rakouská válka v roce 1866. Loajalita Čechů ve válce nebyla císařem odměněna. Reakcí na prohranou válku bylo rakousko-uherské vyrovnání, nikoliv rakousko-české. Státoprávní postavení Českého království mělo být změněno tzv. fundamentálními články, ty ale pro politický odpor (zejména německých liberálů) nebyly nikdy schváleny. V následujících letech se česká politická reprezentace vyznačovala pasivní rezistencí a to až do doby, kdy zahájila "drobečkovou politiku". Jejím výsledkem bylo mimo jiné Stremayrovo jazykové nařízení, které umožňovalo použití českého jazyka ke komunikaci s úřady. K největšímu vyostření mezi Čechy a Němci (do začátku 1. světové války) došlo roku 1897 kvůli německým protestům proti Badeniho jazykovým nařízením (zrovnoprávnění češtiny a němčiny ve vnitřním styku úřadů).⁸ Protesty vyvolaly nacionální bouře, které vedly k vyhlášení stanného práva v Praze. Rozepře přispěly k odvolání jazykových reforem. Po dočasném uklidnění situace (Moravské vyrovnání v roce 1905) se stav věcí opět vyhrotil s příchodem 1. světové války. Česká politika, alespoň v začátcích války a ve většině případů, se vyznačovala pasivitou a loajálním stanoviskem k říši. František Josef I. uzavřel Říšskou radu a bez parlamentu se vládlo až do jara 1917. To přispělo k ještě většímu nacionálnímu napětí.⁹ Prohraná válka ústředních mocností způsobila rozpad Rakouského císařství a osamostatnění se Českých zemí.

Neshody mezi Němci a Čechy ve 2. polovině 19. století se projevovaly i ve vzájemném kulturním odcizení. Němci nenavštěvovali česká divadla a naopak. Přitom divadla od pádu absolutismu (Říjnový diplom 1860) hrála v českých zemích velkou roli a zaznamenala zde velký rozmach, a to především v Praze. Důležitým momentem pro českou emancipaci bylo otevření Národního divadla v roce 1881 a po jeho vyhoření znovuotevření v roce 1883. Pád absolutismu v českých zemích, hospodářské úspěchy, které obyvatelstvu zajistili více volného času, a snaha po naplnění českých kulturně-politických požadavků, vedly od 60. let 19. století k ohromnému rozvinutí spolkového života.¹⁰ Mezi nejvýznačnější spolky patřila mimo jiné Umělecká beseda, jež navázala na činnost Svatoboru a měla za svůj cíl zaštitit české umělce. Chtěla jim vytvořit takové podmínky, jež by rozvíjely jejich talent a

⁸ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: 1982. s. 459.

⁹ EFMERTOVÁ, M. *České země*. s. 139.

¹⁰ Tamtéž. s. 203.

tvorbu. Dle prohlášení besedy, měl spolek bojovat za odborné zájmy a za národní ideu. Spolky ale byly i katalyzátorem konfliktů. Jako příklad je možno uvést působení školních spolků v pohraničí, a to mezi Ústřední maticí školskou a německým Schulvereinem. Tyto školské spolky si zde navzájem konkurovaly a přispívaly tak k národnímu uvědomování si obyvatelstva. Manifestace českých národních zájmů šla i ruku v ruce s rozvojem vědy v českých zemích. Vědecké bádání se mimo jiné koncentrovalo v institucích, jakými byly Královská česká společnost nauk či Česká akademie věd a umění. Akademie věd byla čistě česká, zatímco Společnost nauk česko-německá.¹¹

České školství

Zásadní změny ve školství v Rakousku se dostavily s revolučním rokem 1848.¹² Nejdůležitější změny proběhly ve středním a vysokém vzdělávání. Filozofické fakulty do dnešního dne měly propedeutické poslání, tedy byly pouze přípravné pro další vzdělávání. Tuto přípravnou funkci převzala gymnázia, a proto i ona musela být zásadně reformována. Filozofické fakulty nyní měly za cíl rozvíjet historii, filologii a přírodní vědy. Gymnázia byla nově ukončována maturitní zkouškou, která byla nutným předpokladem pro pokračování studia na vysoké škole. Studium na gymnáziu bylo prodlouženo na osm let a rozděleno do dvou stejně dlouhých etap. První čtyřletá etapa byla podmínkou pro studium na odborné škole, či dispozicí pro nástup do úřednické funkce. Monopol v hodinové dotaci, stejně jako v dobách minulých, měly stále předměty latinského a řeckého jazyka. Ovšem znatelný nárůst v přidělu hodin zaznamenaly matematicko-fyzikální a přírodní obory.

Nový typem střední školy se stalo "reálné gymnázium". První reálné gymnázium bylo založeno jako soukromé v roce 1862. Jejím smyslem bylo umožnit studentům, aby si obor vysoké školy vybrali až na konci svého studia, nikoliv na jejím začátku. Dělo se tak z toho důvodu, že volba gymnázia fakticky předurčovala i volbu vysoké školy. Studenti tak nemuseli činit rozhodnutí ve svých devíti letech a rozhodovat se o tom, zdali budou studovat na technické nebo univerzitní škole. Reálné gymnázium mělo rozdílnou dotaci hodin a obměněnou kombinaci předmětů.

¹¹ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce K-L*. Praha: 2000. s. 471.

¹² LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl, Život všední a sváteční*. Pardubice: 2005. s. 41.

Směřování školských reforem bylo hluboce ovlivněno dne 5. listopadu 1855, kdy byl vyhlášen konkordát mezi Rakouským císařstvím a papežským stolcem. V jeho důsledku se církev opakovaně začala výrazně podílet na školství a výchově v českých zemích. Církev měla pravomoc schvalovat učebnice a jmenovat nové učitele. Tento konkordát, jakožto projev neo-absolutismu, bývá v rámci dějin českého školství vnímán negativně.¹³ Vydání prosincové ústavy v roce 1867 (konkordát byl zrušen 1868) garantovalo českým zemím více občanských a kulturních svobod. Školství v Předlitavsku se nyní více věnovalo regionálním problémům, dle potřeb dané země. Církev ztratila kontrolu nad školstvím, ale bylo jí ponecháno právo na zakládání soukromých škol a vliv na vyučování náboženství.

Zásadní přeměna školství byla vyvolána "Hasnerovým" zákonem" (pojmenován dle dobového ministra vyučování Leopolda Hasnera).¹⁴ Zákon byl vydán dne 14. 5. 1869 (proto také nazýván "květnový zákon") a upravoval základní a střední školství. Zákon vymezil závazky dětí i učitelů, především pak upravoval jejich chování ve škole. Mimo jiné byly zrušeny tělesné tresty. Zákon dále vylepšil ekonomické a sociální postavení učitelů i tím, že dostávali mzdu přímo od státu.¹⁵

Hasnerův zákon uvedl do chodu učitelské ústavy, kde měli být vzdělávání noví učitelé. Ti zde studovali čtyři roky a měli vyučovat v nově vzniklých školách zvaných obecné. Objem vzdělání narostl a povinná školní docházka byla stanovena na osm let (do této doby šestiletá školní docházka). Tato začínala od šesti let věku dítěte a končila ve věku čtrnácti let.¹⁶ Obecné školy se dělily na školy měšťanské a obyčejné školy (lidově nazývané obecné). Úkolem měšťanských škol bylo poskytnout kvalitnější vzdělávání než ve školách obyčejných, nicméně kvalita měšťanských škol byla horší, než na školách středních. Délka studia na měšťanské škole byla osm let nebo tři roky v případě, že student navazoval na studium střední školy ze školy obyčejné. Závěrečné tři roky studia byly děti rozděleny dle pohlaví. Posláním školy obyčejné bylo zajistit to nejzákladnější vzdělání především v oblasti zbožnosti, výchovy a gramotnosti. Školy obyčejné byly zřizovány obcí, státem nebo soukromou osobou. Školy měly možnost zavést školky pro děti (funkce opatrovnická), které nedosáhly patřičného věku pro studium na obecné škole. Dívky v obecných školách měly navíc výuku domácího hospodářství a ručních prací.

¹³ VALIŠOVÁ, Alena a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: 2007. s. 73.

¹⁴ Hasner von Artha Leopold, Praha 1818 - Bad Ischl 1891; právník, politik, ministr.

¹⁵ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: 1983. s. 199.

¹⁶ HÁBL, Jan a JANIŠ, Kamil. *Přehled dějin pedagogiky*. Hradec Králové: 2010. s. 99.

Navzdory pokrokovosti Hasnerova zákona v pojetí obecného vzdělávání reforma v českém školství vytvořila určité nejasnosti. Existence měšťanské a obecné školy nastavila dvojkolejný školský systém. Školy obecné, ať už měšťanské či obyčejné, představovaly možnost ukončení vzdělání bez předpokladů pro studium na vysoké škole. Nezbytností pro studium na vysoké škole bylo absolvování školy střední. Na střední školu bylo možné nastoupit po studiu pěti let školy obecné. Střední školy nebyly příliš početné a jejich podmínkou bylo placení školného. Ačkoliv školy měšťanské svým vzdělávacím programem převyšovaly školy obyčejné, nebylo možné po osmi letech studia přestoupit na školu střední. Toto bylo možné pouze za předpokladu, že student přestoupil na střední školu již po pěti letech studia na měšťanské.

Hasnerův zákon je současnými odborníky hodnocen převážně kladně,¹⁷ jelikož na jeho základě došlo k výraznému zesvětštění a také k zestátnění školství. Mezi nejpodstatnější prvky patřilo vzdělávání nových učitelů a výrazné posílení jejich prestiže. U učitelů obecných škol stále neexistovala možnost studia na vysokých školách, nicméně zákon dovoloval, aby univerzity zaváděly tzv. pedagogické semináře, kde si mohli doplnit vzdělání. Celková míra vzdělanosti stoupla, a to především díky nárůstu úrovně obecné výuky. Míra analfabetismu na konci 19. století v českých zemích výrazně poklesla. Síť škol značně zhoustla, a tedy i přeprava mezi bydlištěm a školou se stala podstatně jednodušší. Stejně tak se do škol dostávaly čím dál více kvalitnější učebnice a sešity, které se namísto dříve používaných tabulek staly standardem.

V době kdy byl Hasnerův zákon uveden do praxe, nebyl společností pozitivně přijat, a to především z důvodů ekonomických a národnostních. Největším problémem se ukázalo prodloužení povinné školní docházky do čtrnácti let. Toto prodloužení způsobilo, že trh práce byl ochuzen o levnou pracovní sílu. I proto v roce 1883 novela školského zákona umožňovala ukončit vzdělání již v dvanácti letech věku dítěte, jak tomu bylo před školskou reformou. Dále existovaly úlevy, kdy bylo např. možné v době polních prací dítě odvolat ze školní výuky. Stejně tak děti z nejslabších sociálních vrstev měly povinnou pouze šestiletou školní docházku. Jak již bylo řečeno, kromě ekonomického odporu k Hasnerově reformě, zde byl i odpor nacionální. Reforma byla viněna z toho, že germanizuje a potlačuje tak české národní zájmy. Novela školského zákona z roku 1883, která byla podporovaná konzervativci a klérem, mimo jiné omezila náplň vzdělávání v obecných školách. Novela školského zákona se stala symbolem regrese českého školství, nicméně jejím kladem se stalo ujasnění role a

¹⁷ VALIŠOVÁ, A. a kol. *Pedagogika pro učitele*. s. 74.

rozdílu mezi jednotlivými obecnými školami. Měšťanská obecná škola byla nyní chápána jako škola vyšší, nad školou obyčejnou obecnou. Měla za úkol připravit ke studiu na učitelských ústavech a odborných školách. Též měla připravit pro práci v zemědělství a v průmyslu. Tato novela zákona byla zrušena téměř až po čtyřiceti letech, a sice v roce 1922 "Malým školským zákonem".¹⁸

Neopomenutelným faktorem školství 19. století byly vzrůstající národnostní požadavky. To se projevilo zákonem vydaným v roce 1866, který pojednával o rovnosti češtiny a němčiny na českých školách. Totéž se vztahovalo na zákon z roku 1869, kterým bylo rozděleno učení technické na českou a německou část. K podobné obměně došlo na Karlo-Ferdinandově univerzitě v roce 1882. Je podstatné zmínit, že pražská univerzita ztratila monopolní přítomnost německé elementu již v roce 1848, kdy se stala dvojjazyčnou.¹⁹

¹⁸ KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Praha: 2008. s. 98.

¹⁹ ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek, r. 1848-1913*. Praha: 1918. s. 149.

3. Život a dílo Františka Bílého

Životopis Františka Bílého

František Bílý se narodil 8. listopadu 1854 v Brně a zemřel 17. října 1920 v Praze.²⁰ Jeho otcem byl jihočeský provazník původem z Miličína u Tábora. František byl jeho jediným synem, který se dožil dospělosti. Bílý v Brně nejdříve docházel do nižšího německého gymnázia (1866–1870) a od roku 1870 navštěvoval vyšší české gymnázium. Vzdělání Bílého bylo zásadně ovlivněno Hasnerovým zákonem, který vešel v platnost těsně před tím, než začal docházet do českého gymnázia. Citovaný zákon měl zejména dopad na tu skutečnost, v jakém školním prostředí později Bílý vyučoval. Františkův názor na reformu středních škol byl tento:

"V tom, že jest obecná škola přípravnou pro školu střední, neslušno hledati nic ponižujícího. Vzdyť střední škola také jest přípravnou – pro školy vyšší - a důležitost jedné i druhé o sobě zrovna tak nepopíratelná jako vzájemná jich na sebe poukázanost".²¹

Na formování jeho osobnosti během středoškolského vzdělávání se podíleli především profesor František Bartoš²² a jeho spolužák a budoucí kolega Leander Čech.²³ O tom referuje Kabelík ve svém vzpomínání Františka Bílého:

"Fr. Bílý...byl na nejlepší cestě vlivem tehdejší pouze německé školy odciziti se svému národu a státi se bohatými dary svého ducha nebezpečným jeho protivníkem...zvláště talentovaný L. Čech, vyvážil vliv německý a české vyšší gymnázium dovršilo tento přerod vnitřní...Fr. Bartoš určil mu životní dráhu středoškolského profesora a pod jeho vlivem vyvinul se později Bílý také v typ literárního romantika rázu obrozeneckého...²⁴

Nechybělo tedy mnoho a Bílý byl poněmčen. Jeho životní vývoj by v takovém případě byl doajista diametrálně odlišný. Osobnost Františka Bartoše byla nejspíše jedním z hlavních

²⁰ Kolektiv autorů, *Biografický slovník českých zemí. Sešit V. Bi-Bog* Praha: 2006. s. 40.

²¹ NOVÁK, Jan Václav, VOROVKA, Karel. *Kniha moudrosti: sborník aforismů a sentencí pedagogických*. V Praze: Bursík a Kohout, 1892. s. 194.

²² František Bartoš, Mladcová 1837 - Mladcová 1906; publicista, autor učebnic a čítanek, jazykovědec, národopisec, redaktor, editor a sběratel lidových písní, středoškolský pedagog.

²³ Leander Čech, Cetoraz 1854 - Nové Město na Moravě 1911; literární kritik, literární historik, středoškolský pedagog.

²⁴ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 5.

faktorů, které předurčily Bílého pro povolání pedagoga. Kabelík touhu Bílého stát se profesorem vysvětluje jako dobrou příležitost, jak se zároveň věnovat spisovatelství a literatuře obecně. Ve svém spisku dle obrozeneckých tradic píše:

"...škola a kniha byly zbraněmi, jimiž jsme nakonec chtěli dobýt svobody politické"²⁵

Bílý úspěšně odmaturoval s vyznamenáním v roce 1874²⁶ a ve studiu pokračoval na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinadovy univerzity. Oborem jeho studia byla klasická filologie a estetika, později nahrazena bohemistikou a germanistikou.²⁷ Mezi jeho učitele na vysoké škole patřil mimo jiné i Jan Gabauer,²⁸ jeden z nejuznávanějších českých jazykovědců své doby. Po dokončení studií Bílý vyučoval jako prozatímní učitel v prvním českém reálném gymnáziu v Praze. V roce 1878 složil zkoušky učitelské způsobilosti a o rok později, v měsíci září, byl jmenován učitelem němčiny a češtiny. Bílý se následně stal středoškolským profesorem na reálném gymnáziu v Přerově.

Roku 1881 uzavřel manželství s Aloisii, rozenou Chromečkovou. Jejich manželství trvalo až do smrti Aloisie v roce 1913. Po smrti manželky, se Bílý již neoženil. S Aloisií měl tři dcery, a to Boženu, která byla provdána za Václava Ertla.²⁹ Dále měl dceru Ludmilu, která byla provdána za malíře Jaroslava Šetelíka a dceru Marii, která si vzala Jaroslava Holnu.³⁰

Po zrušení Přerovského reálného gymnázia v roce 1888 se Bílý vrátil do Prahy. Od roku 1889 působil jako středoškolský profesor na reálném gymnáziu v Ječné ulici v Praze. Roku 1896 se stal mimořádným členem Královské české společnosti nauk. O dva roky později se stal ředitelem reálné školy na Žižkově. Od roku 1904 byl Bílý členem Zemské školní rady a v roce 1907 se stal školním radou. Roku 1910 se Bílý stal zemským školním inspektorem a tři roky poté byl jmenován mimořádným členem České akademie věd a umění. Během 1. světové války byl roku 1917 jmenován ministerským radou a zároveň se stal rytířem Řádu železné koruny.³¹ Tato skutečnost značně poškodila jeho prestiž mezi svými

²⁵ Tamtéž. s. 9.

²⁶ Památní národního písemnictví - Literární archiv. Osobní fond Františka Bílého. Osobní dokumenty: Vysvědčení o školské způsobilosti z r. 1879.

²⁷ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Praha 2000. s. 235.

²⁸ Gebauer Jan, Úbislavice 1838 - Praha 1907; jazykovědec, literární historik, překladatel, editor, vysokoškolský pedagog.

²⁹ Ertl, Václav, Dobříš/Kolín 1875 - Praha 1929; jazykovědec, bohemista, romanista, časopisecký redaktor, překladatel, středoškolský pedagog.

³⁰ BÍLEK, Karol. *František Bílý: 1854-1920: (doplňk): literární pozůstalost*. Praha: 1980. s. 1.

³¹ Tamtéž.

kolegy, když byl osočen z "rakušáctví". Dne 17. října 1920 František Bílý ve svých nedožitých 66 letech umírá ve Vinohradské nemocnici v Praze.

Bílý nevstoupil do historie pouze jako pedagog a zemský inspektor, ale též jako historik a jazykovědec. František Bílý byl ve veřejné sféře života velmi činný. Ve svém životě byl členem mnoha spolků a je autorem nemalého množství publikací. Již na gymnáziu vydával několik časopisů, nejdříve to byl *Poučný zábavník* a později *Lípa české omladiny*. František se na vysoké škole projevil jako činný žák a významně se zapojil do studentského života. Aktivně se zde podílel ve spolcích Radhošť a Slavia. Ve Slavii bylo v roce 1875 na jeho podnět založeno oddělení pro zvelebení jazyka a literatury, které bylo předobrazem slovanského semináře. Roku 1877 se ve spolku Slavia stal předsedou filozofické sekce. František Bílý se též stal členem hnutí Mladá Morava, které vydávalo almanach *Zora*, v jehož druhém ročníku se stal spoluredaktorem. Mezi jeho nejdůležitější aktivity ve spolkovém životě bylo členství a působení v Moravsko-slezské besedě a Umělecké besedě, kde působil od svých mladých let. K Moravsko-slezské besedě se Bílý přimkl zdaleka nejvíce. Pro svůj neoddiskutovatelný přínos a prospěšnost byl po Františku Palackém jmenován protektorem spolku. Byl jedním z tvůrců almanachu *Zora*. Dále usilovně přednášel v literárním kruhu Moravsko-slezské besedy. V době předsedání J. Honla pak bylo jeho působení zdaleka nejintenzivnější. V Umělecké besedě začal aktivně působit od smrti Vítězslava Háška, kdy se rozhodl přiblížit úroveň besedy německému spolku Concordia. Beseda měla být centrem a představitelem uměleckého směřování českého národa. Toto naplnit se mu ale nikdy nepodařilo. O aktivitách besedy přednášel v *Moravských listech*. Od roku 1889 do roku 1902 byl členem správního výboru a následně předsedou literárního odboru. Roku 1908 se stal náměstkem starosty Jaroslava Vlčka a po jeho odstoupení samotným starostou. Bílý se soustředil na přednášky besedy a zejména na jejich co největší zpřístupnění veřejnosti. Tedy opačný postup, proti dosavadnímu modelu, který byl určen spíše pro odborníky. Společně s Františkem Pastrnkem³² se podílel na vydání *Slovenska*, publikace reflektující slovenský národopis. Bílý se dále neúspěšně pokoušel o propojení Máje s Uměleckou besedou.

Po absolvování vysoké školy jeho aktivity ve společenském životě neslábly, např. organizoval diskusní kroužky spolku Vlasta, v místním ochotnickém spolku působil jako režisér a v Přerovské knihovně v roce 1881 založil literární odbor. Bílý se na společenském dění účastnil i činností jednatele Ústředního spolku českých profesorů a redaktorskou prací v

³² Pastrnek František, Kelč 1853 - Praha 1940; jazykovědec, slavista, bohemista, editor, vysokoškolský pedagog.

mnoha časopisech. Založil věstník *Ústředního spolku českých profesorů* a po dobu patnácti let se podílel na jeho tvorbě. Věstník měl dle obrozenecké tradice konkurovat cizojazyčné tvorbě, a to jak po stránce věcné, tak po stránce jazykové. Dále publikoval edici *Česká knihovna zábavy a poučení pro studenty* a čtyři roky stál v čele redakce časopisu *Naše řeč*. Kromě toho pořádal literární besedy, tvořil učebnice, mluvnické příručky a čítanky, zejména *Lidovou čítanku moravskou*, která byla vydána v roce 1907. Ve spolupráci s Juliem Rothem³³ sestavili *Učebnici pro nižší třídy škol středních*, která se na několik let stala školní pomůckou na českých školách. Učebnice měla být moderním zprostředkováním učiva němčiny. Na prvním místě bylo opatrování českého jazyka. To se projevilo v jeho práci na *Pravidlech českého pravopisu* a *Pravopisného ukazatele*, které byly vytvořeny ve spolupráci s Juliem Rothem a Josefem Wenzelem. Bílý na počátku 20. století se angažoval v jednáních vztahujících se ke střednímu školství v Rakousku (včetně českých zemích). Se svým bývalým spolužákem, a nyní kolegou Leanderem Čechem, se podílel na vytváření osnov pro český jazyk. Velikou pozornost Bílý věnoval četbě určené pro střední školy. Díky jeho zásluze se osoba Karla Havlíčka Borovského dostala do středoškolských učebnic, a to formou *Spisů Karla Havlíčka*. Tyto *Spisy* byly společně s výběrem Vrchlického tvorby základem pro *Českou knihovnu zábavy a poučení*, které Bílý zkomponoval. Bílý musel být velmi opatrný ve svém výběru, aby se nedostal do konfliktu s cenzory ve Vídni. Pro střední školy dále sestavil *Patery knihy plodů básnických* a editoval *Labyrint světa a ráj srdce* od Komenského. Stejně tak jako se snažil studentům přiblížit poezii, snažil se i zatraktivnit písemnosti českého jazyka, a to především v *Malé poetice* a *Malé slovesnosti*³⁴, která byla přepracována po Janu Kosinovi³⁵ a Františku Bartošovi. Bílý poskytl korekturu pro dvě díla Emila Šolce,³⁶ a to *Slovenskou čítanku* a *Moravskou čítanku* vydané v letech 1907 a 1912. Obě díla si kladla za cíl co nejvíce utužit národní jednotu slovanských zemí v Rakouském císařství a posílit tak nacionální cítění jejich obyvatel. Dále tak i jako jiní intelektuálové jeho doby se podílel na tvorbě hesel v *Ottově slovníku naučném*.

František Bílý byl velmi aktivní na poli literární publicistiky. Přispíval do *Literárních listů*, do *Moravské Orlice* a také do *Hlídky literární*. Kabelík jeho slohový styl označuje za lehký a jiskřivý. Vzhledem k jeho náklonnosti k praktickým otázkám života a starostí běžného

³³ Roth Julius, Horažďovice 1842 - Praha 1904; překladatel, středoškolský pedagog, germanista.

³⁴ *Zlatá Praha*. Ročník 22 (1904-1905), číslo 3. s. 33.

³⁵ Kosina Jan, Vesec 1842 - Praha 1912; jazykovědec, překladatel, středoškolský pedagog.

³⁶ Šolc Emil, Kutná Hora 1861 - Praha 1931; redaktor, nakladatel, knihkupec.

dne měl vždy o čem psát. Dle Kabelíka jeho publicistická práce byla často vyhledávána, ale jak naznačuje, i odmítána. Byl to právě František Bartoš, který učil Bílého k důkladné kritice literatury. Kabelík postoj Bílého a Bartoše komentuje slovy:

"...ježto bez znalecké a objektivní kritiky neviděli možnosti, aby se literatura zdárně vyvíjela."³⁷

František Bílý se stal jedním z předních literárních kritiků na Moravě, a to hned po boku H. Babičky, zatímco starší generaci zastupovali Leander Čech, Bartoš a Kosina. Kabelík starší generaci vyčítá, že uvízla na pouhé kritice českého jazyka, a tím že byli příliš ovlivněni Jungmannovou estetickou kritikou. Zatímco František Bílý, ač k jazyku přihlížel, věnoval pozornost především formální stránce díla, mravní podstatě a vlastenectví. K této pozornosti ho obrátil Josef Durdík³⁸ tím, že ho motivoval ke studiu dějin literatury, studiu vývoje slovesných druhů a k četbě jiných kritiků. Ze zmíněných důvodů Bílý neměl příliš pochopení pro nihilismus, literární individualismus a kult nahoty Jaroslava Vrchlického. Ze zmíněných důvodů, Jan Neruda a Josef Svatopluk Machar rozhodně nepatřili mezi jeho oblíbené literáty. Naopak byl přímo uchvácen osobou Svatopluka Čecha. Bílý byl do velké míry zodpovědný za vytvoření Čechova kultu osobnosti, který v té době na Moravě existoval. Jeho literární kritika byla známá svým mírným tónem a respektem. Jeho metodika při vytváření literární kritiky se stala součástí periodika *Naše řeč* a jeho vnímání na kritiku literatury jistě mělo i pražské prostředí a nové metody moderního hodnocení. Dokonce i Svatopluk Machar v očích Bílého velmi stoupl a byl jím oceněn, a to po vydání *V září hellenského slunce*. Toto dílo mu bylo po stránce formální i ideové bližší, nežli jeho starší tvorba. Bílý byl znám tím, že než aby někomu v literární kritice ukřivdil, raději nadhodnotil.

Dle Kabelíka lze až po smrti Bílého ocenit jeho snahu po mravním a národním rozměru v rámci literatury. Národ byl dle něj válkou ohrožen a stále poválečnými okolnostmi je. Tento mravní a národní rozměr se nachází v Bílého díle *Od kolébky našeho života*, který má za úkol zprostředkovat badatelské vědomosti z dob národního obrození. Dílo i pomocí ilustrací cílí na co nejvíce rozsáhlé publikum v českých a moravských zemích. Rozměr českého vlastenectví je dále zcela znatelný v jím vydané písemnosti *J. A. Komenský*, kde se snaží přiblížit odkaz "*velkého učitele národů*".³⁹ Důležitým dílem je i jeho souborné dílo *O*

³⁷ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 8.

³⁸ Durdík Josef, Hořice 1837 - Praha 1902; básník, dramatik, literární kritik, filozof, psycholog, estetik, překladatel, vysokoškolský pedagog.

³⁹ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 11.

dějninách novočeské literatury a divadla, kde bere v potaz dobovou ideologii a historicko-kulturní kontext.

Povahou byl František Bílý dle Kabelíka velmi energický člověk, který oplýval bystrými názory a smyslem pro humor. Kabelík se dále domníval, že Bílý byl velmi obětavý pro blaho národa a byl v opozici proti nepřátelům národa. Duchem byl velmi svěží, a proto mu byla bližší mladší generace plná entuziasmu a bouřlivosti. Kabelík mimo chválení spisovatelského talentu Bílého vyzdvihuje i jeho výborné organizační vlohky. Bílý působil v celé řadě spolků. Denně a mnohokrát až do noci se účastnil četných jednání a schůzí těchto spolků, a to s motivem budování národa. Bílý byl pro svoje organizační schopnosti velmi žádaný. Byl rychlý a nepotřeboval mnoho prostředků pro naplnění cílů. Byl šetrivý, a to jak v osobním, tak i v jeho pracovním životě. Kabelík mu ale nemůže upřít jeho štědrost, kdykoliv šlo o člověka v nouzi, či dobrou věc.

*"To, myslím, byl vzácný rys jeho povahy, že nesmírně rád lidem pomáhal a působil potěšením, bera zavděk vědomím, že vykonal dobro. Pro dobrotivé úsluze zrovna žíznilo srdce jeho."*⁴⁰

Kabelík touto citací Františka Obrtela⁴¹ brání Bílého z nařčení, že by nevěnoval dostatek starosti o duševní a fyzickou potřebu obyčejných lidí. Kabelík obětavost Bílého potvrzuje, ale Obrtel cituje proto, aby sám nebyl nařčen z podjatosti pro přátelství s Bílým. Bílý se držel zásady Františka Palackého, který zdůrazňoval, že menší národy musí násobit svoji snahu a ochotu pomáhat, aby se vyrovnaly velkým národům. Bílého popisuje jako velmi aktivního člověka, a to navzdory relativně chatrné tělesné konstituci a množícím se chorobám na sklonku jeho života. Uspokojení a klid našel v radosti práce a v kruhu své rodiny a přátel

František Bílý v politické otázce zastával konzervativně-liberální proud podpořený náboženským cítěním (byl katolíkem). V politickém přesvědčení ho ovlivnil především jeho učitel Václav Royt.⁴² Vždy se snažil o shodu napříč politickým spektrem, a to jak se socialisty, tak s klerikály. Svým přístupem byl mnohem obratnější než například jeho konzervativnější učitel František Bartoš nebo Leander Čech. Zároveň nepropadal odporu vůči kompromisům na rozdíl od mladší generace intelektuálů. Pro jeho střízlivý přístup byla také charakteristická opatrnost, kterou mu Bartoš vštěpoval skrze Písmo svaté:

⁴⁰ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 16.

⁴¹ František Obrtel, Henčlov, 1873 - Praha 1962; vlastivědný a národopisný spisovatel, redaktor, novinář.

⁴² Royt Václav, Nová Ves 1827 - Brno 1907; historik, středoškolský pedagog.

"...abychom byli prosti jako holubice a opatrní jako hadové." ⁴³

Veškerá umírněnost a střídmost šla dle Kabelíka stranou v otázce národní. Jak tvrdí ve své vzpomínce:

"Ale kde šlo o čest a prospěch národa, tam převládal jeho cit a v témže žhavém nacionalismu, který byl u něho živen krutým útlakem brněnského Němectva..."⁴⁴

Tento faktor se nutně musel projevit i v jeho výuce, kdy pod heslem "Vlast a práce" vzdělával k lásce k národu. Kabelík dává Bílému kredit za to, že jako učitel, ředitel a zemský inspektor vždy působil na osnovy tak, aby se v nich mohl uplatnit český duch (osnovy, které vytvářel s Leanderem Čechem na počátku 20. století).⁴⁵ Stejně tak i tím, že povýšil český jazyk na jazyk ústřední, a to především apelováním na nutnost četby české literatury jak ve školních lavicích, tak i ve volném čase. Bílého vidí jako stoupence nových praktik ve školství, nicméně ale umírněného, bez potřeby revolucionizovat učební metody. Svým přístupem při práci zemského inspektora se jednoznačně vymykal představě děsuplného kontrolora, který nenechá žádného ředitele, či učitele klidným. Naopak velmi rád a opakovaně pomáhal ostatním pedagogům v jejich školských kariérách.

K osobě Bílého neodmyslitelně patří jeho romantické zanícení. To se v něm vytvářelo již od středoškolských let při četbě Percyho Bysshe Shelleyho. Přichylnost Bílého k romantismu mimo jiné podnítil Josef Jungmann. Společným rysem Jungmanna a Bílého byla touha budovat národní kulturu. Zájem o romantismus se neprojevoval pouze jeho studiem, ale jeho skutečným prožíváním. Bílý měl silný, empatický a hluboký vztah k básním a jejich autorům, kteří se stali objektem jeho studia. Především to ale byl romantik Čelakovský, jemuž ve svém bádání věnoval nemalou pozornost.⁴⁶ Dle Kabelíka studium Čelakovského bylo Bílého hlavní životní náplní a právě proto mu budu dále věnovat více pozornosti.

⁴³ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 6.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ *Biografický slovník.* s. 41.

⁴⁶ BÍLEK, Karol. *František Bílý (1854-1920): literární pozůstalost.* Praha: 1978. s. 2.

Studium života Františka Ladislava Čelakovského

Jak již bylo výše uvedeno, studium života Františka Ladislava Čelakovského, hrálo v životě Františka Bílého nemalou roli. Probudilo a udržovalo v něm romantické cítění. Bílý vydal Čelakovského životopis a podílel se na rozboru jeho děl v mnoha publikacích. Bílý dále publikoval *Růži stolistou*, poslední básnickou sbírku Čelakovského. Nejstěžejnějším dílem se stala trojsvazková edice *Úplná korespondence a zápisky Čelakovského*. Ambice Bílého vydat sjednocující práci o díle a životě Čelakovského, již nebyla naplněna. Tato biografie měla být obdobou *Života Josefa Jungmanna* od Václava Zeleného,⁴⁷ na kterém se Bílý podílel tvorbou jmenného rejstříku.

Korespondenci Čelakovského Bílý uvádí jakou cenou a důležitostí zcela mimořádnou.⁴⁸ Její význam pak spatřuje především při potřebách úplného zpracování životopisu Čelakovského. Dopisy Čelakovského charakterizuje jako lehce schizofrenní, plné vtipu až satiry, ale na druhé straně plné smutku a bolesti. Životní boj Čelakovského nám dle Bílého může pomoci najít kus sebe sama. Chválí jeho slohový styl jako přímý, nestrojený a upřímný. Též zmiňuje, že Čelakovský se nebál použít slova nespisovná či vulgární, což pro korespondenci není nic překvapivého. Bílý zdůrazňuje, že pro plné pochopení literární historie 19. století a života Čelakovského je nutné mít korespondenci nastudovanou. Těmito slovy Bílý sumarizuje svůj post v dopise určeném prezidentu České akademie Františka Josefa I. pro vědy a umění (založeno 1890) z roku 1906:

*"Památku Fr. L. Čelakovského i důležitost jeho korespondence vyžadovaly toto již dávno, aby byla vydána úplně a věrně. Promluví o tom podrobněji v úvodě k ní. Co posud vydáno, jest asi jenom polovic toho, co se podařilo sebrati nám, a i ta polovice uveřejněna neúplně...Poskytne tedy toto nové vydání korespondence teprve náležitý a úplný obraz do vysoce zajímavé doby našeho obrodu i do nitra básníka a mnohá stránka v literární a kulturní historii naší z let probuzeneckých objeví se v novém světle, mnohá fysiognomie literární pozměněna."*⁴⁹

⁴⁷ Zelený Václav, Borová 1825 - Praha 1875; básník, autor cestopisů, literární historik, historik, editor, novinář, redaktor, překladatel, nakladatel, středoškolský pedagog, politik.

⁴⁸ ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského*. Praha: 1907. s. 5.

⁴⁹ Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

Bílý ve svém úvodníku ke korespondenci Čelakovského poukazuje jakého jemnocitu a něhy byl Čelakovský schopen. Tato citlivost se projevila v dopisování si s Marií Ventovou⁵⁰ a Bohuslavou Rajskou.⁵¹ Bílý si stýská, že dopisy určené jeho přítelkyni Marii Antonii,⁵² se ztratily. Není to ovšem jediný adresát, u kterého Bílý vyjadřuje lítost nad ztrátou korespondence:

*"...Pohřichu se při tom přišlo na stopu nejedné ztrátě navždy nenahraditelné. Také dopisů Čelakovským Browningovi⁵³ poslaných nebylo lze již nikde dopídití."*⁵⁴

V úvodníku Bílý připomíná, že dopisy Čelakovského byly vydány již dříve, a to jak v roce 1864, tak při dalším novém vydání z roku 1869. Dopisy nicméně pro jejich neúplnost, a především pak chybějící korespondence s Bohuslavou Rajskou a Janem Vlastislavem Plánkem,⁵⁵ Bílý zveřejňuje až nyní. Nezveřejnil je dříve, jelikož zmíněné osoby stále žily. Tento fakt opakuje i na konci souhrnné monografie *Fr. Lad. Čelakovského Sebrané spisy*:

*"...opisy jejichž, jakož i korespondence Čelakovského s Kamarytem, Plánkem a Marií Antonii vyšla pod názvem: Sebrané listy Fr. L. Čelakovského r. 1864 a po druhé r. 1869 v Praze."*⁵⁶

Bílý v tomto díle publikuje jím vytvořený, téměř padesátistránkový životopis Čelakovského. Biografie to je velmi vyčerpávající a je laděna značně vlastenecky.

Ve svém úvodníku vzdává obdiv svému kolegovi Jaroslavu Šťastnému,⁵⁷ stejně jako mu děkuje i v dopise určenému presidiu:

"V hluboké úctě podepsaný předkládá T. část Korrespondence Fr. L. Čelakovského, kterou spolu s prof. dr. Jarosl. Šťastným k tisku připravil, k laskavému vydání tiskem nákladem České akademie. Dodatek bude předložen, jakmile Vysoce slovatné presidium projeví ochotu dílo to vydati...Korespondence tato má se připnouti k vydané už korespondenci Fr. Palackého a Karla Aloise Vinařického, doplňujíc ji obsahově. Proto

⁵⁰ Marie Ventová, 1. manželka Čelakovského.

⁵¹ Antonie Reisová (pseudonym - Bohuslava Rajská), Rožmitál 1817 - Praha 1852; 2. žena Čelakovského, básnířka, autorka pamětí, pracovnice v ženském hnutí, vychovatelka.

⁵² Antonie Marie, Praha 1781 - Praha 1831; prozaička, autorka povídek s náboženskou tendencí, překladatelka, řeholní sestra u alžbětinek.

⁵³ Robert Browning, Londýn 1812 - Benátky 1889; význačný anglický básník viktoriánské éry.

⁵⁴ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

⁵⁵ Plánek Jan Vratislav, Vlachovo Březí 1789 - Strakonice 1865; básník, prozaik, kulturní pracovník, truhlář.

⁵⁶ ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Fr. Lad. Čelakovského Sebrané spisy*. Praha: 1880. s. 544.

⁵⁷ Šťastný Jaroslav, Nové Město nad Metují 1868 - Kladno 1952; Středoškolský pedagog, překladatel, vydavatel.

úprava listů byla přizpůsobena zcela úpravě, ve které vydána již obojí korespondence tato...⁵⁸

Bílý a Šťastný se drželi formálně daného vzoru, a to dle již publikovaných korespondencí Palackého a Vinařického, které již Česká akademie vydala. Dopisy rozdělily do čtyř oddílů, a to v chronologickém pořadí. 1. skupina dopisů z let 1818–1829 obsahuje korespondenci z doby, kdy Čelakovský vyučoval a působil jako vychovatel. Ve 2. skupině nalezneme období jeho nezávislosti až po jeho začátky působení na universitě ve Vratislavi (1830–1841). 3. skupina dopisů (1842–1849) zahrnuje periodu profesury na vratislavské univerzitě. 4. skupina, a tedy i poslední, pojímá působení na univerzitě v Praze (1849–1852). Poznámkový aparát je minimalistický, zato je ale kniha opatřena rejstříkem. Dopisy jsou věrné originálu, a i proto se cizojazyčné dopisy rozhodli nepřekládat. Do díla vložil František Bílý spoustu práce a zápalu, a skutečně doufal v jeho vydání. To lze vycítit z jeho slov:

"Vzhledem ke všem okolnostem zde uvedeným oddává se uctivě podepsaný naději, že předložená korespondence budou Vysoce Slovutným Presidiem k laskavému vydání přijata za podmínek obvyklých. ...V hluboké úctě podepsaný dal si se svým spolupracovníkem všemožnou péči, aby vypátrali a sebrali vše, co kde jim bylo uchováno z korespondence a pozůstalosti pěvce Ohlasu, a to nejen v Čechách, nýbrž i mimo ně."⁵⁹

Česká akademie na dopis Bílého odpověděla během několika dní. Vydání díla povolila:

"Povolení to uděluje musejní výbor Vašemu Blahorodí ve smyslu platných ustanovení na dobu jednoho roku ode dne doporučení tohoto listu..."⁶⁰

František Bílý svou dobrou znalost korespondence a života Františka Ladislava Čelakovského využil i při psaní svého článku, který publikoval ve 2. ročníku almanachu *Zora* (který navíc pomáhal sestavovat). Jeho třicetistránková stať s názvem *Ze života Čelakovského a Kamarýtova* se orientuje na studentská léta Čelakovského v letech 1818 až 1821. Ve svém článku popisuje vztah Čelakovského k rukopisům, a to v době, kdy uběhlo jen pár let od jejich vydání:

"Od objevení Rukopisu Kralovédvorského záliba v poesii prstonárodní kde starého Čecha byla pronikla. Rukopis Kralodvorský sám teprve ted' se stával kochankou každého českého srdce, zvláště mladé, nadšené generace a skvostem vůbec náležitě oceňovaným...Za

⁵⁸ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

*to Rukopis Zelenohorský Čelakovský odbývá málo slovy. Rukopis nebyl tehdy ještě tiskem vydán a koloval jen v opisech...ale ani jedno nadšené slovo o něm mu nevyklouzlo pod péro, přes to, že jini Slované již jej vydávali...Píše jenom, že od mnohých jest za podstrčenou báseň udáván...*⁶¹

Jak je známo, *Královédvorský rukopis* byl přijat českou veřejností mnohem kladněji, než ten *Zelenohorský*. Bílý si Čelakovského velmi vážil a nebylo by proto překvapením, kdyby se s jeho názory ztotožňoval. Stejně tak si ale vážil i svého učitele Jana Gebauera, který ještě v nedávné době (během psaní tohoto článku do *Zory*) byl jeho profesorem. Byl to právě Gebauer, který vydal svoji knihu *Poučení o padělaných rukopisech Královédvorském a Zelenohorském*, kde vyvrátil jejich pravost. Bílý byl známý svou klidnou a střízlivou povahou, nicméně pravděpodobně se jen stěží vyrovnával se zjištěním o nepravosti obou rukopisů.

Bílý se věnoval životu Čelakovského i v jiných publikacích. V *Rozpravách filologických věnovávaných Janu Gebauerovi* publikoval čtyřstránkový článek s názvem *Čelakovský na univerzitě vratislavské*. V tomto článku se přirozeně věnuje profesorskému působení Čelakovského na universitě ve Vratislavi v Prusku. Referuje o vcelku útrpném angažmá, kdy se na Čelakovského přednášky hlásilo jen minimum studentů. Vyšší popularity se dočkaly pouze přednášky, jejichž předmětem byly RKZ. O ukončení aktivit Čelakovského referuje Bílý takto:

*"Kdož by se divil už jen dle tohoto skličujícího úspěchu, že Čelakovský se cítil ve Vratislavi nešťastným? Povolání na universitu pražskou vítal jako spásu."*⁶²

Poslední roky života Františka Bílého a jeho obhajoba

Již v úvodu bylo zmíněno, že František Bílý byl po 1. světové válce obviněn z "rakušáctví". V Kabelíkově vzpomínce se dočteme odsouzení takového obvinění.⁶³ Tato obhajoba je založena na celoživotním díle Bílého, které je důkazem jeho přesvědčeného češství. Kabelík Bílého líčí jako muže měkkého a ústupného. Charakterizuje ho jako člověka, který se nerad pouštěl do sporu a byl schopen skládat komplimenty i svým odpůrcům, když

⁶¹ HOUDEK, Vítězslav. *Zora: almanah omladiny moravské*. Praha: 1878. s. 232.

⁶² Kolektiv autorů, *Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi*. Praha: 1898. s. 21.

⁶³ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 17.

tito byli úspěšní ve svém profesním životě. Dle svých kritiků se prý během válečné doby nechoval dostatečně vlastenecky, byl příliš umírněný a přespříliš pasivní vůči cenzuře ze strany rakouských úřadů. Kabelík Bílého naopak hájí, že přijímal ústupky a kompromisy, aby z dané situace zachránil maximum dobrého. Také přiznává, že se Bílý dopustil několika nejmenovaných chyb, nicméně ho obhajuje tím, že chybování je přirozené všem lidem a nevěří, že jeho kritici by na jeho místě obstáli lépe. František Krejčí, předseda soudu nejvyššího tribunálu Národního shromáždění na tuto aféru reagoval slovy:

"Nelibým zjevem jest, že se vyskytlo mnoho učitelů středoškolských, kteří použili nálady protirakušácké a očišťovací horlivosti, aby vyrovnali osobní účty s osobami, proti nimž si za dřívějšího režimu netroufali, a aby podezíráním z rakušáctví odstranili z cesty lidi, kteří překáželi jejich ambicím. Smutná to kapitola a nebudu ji rozpisovati šíře."

Dlouholetý přítel František Drtina pronesl:

*"Pan rada Bílý je úplně čist."*⁶⁴

Kabelík dává za vinu všem kritikům Bílého jejich nenávist a závist vůči němu, kteréžto vlastnosti považuje za negativní rys celého českého (československého) národa. Celá aféra se i přes podporu jeho nejbližších stala největším problémem ve veřejném životě Františka Bílého. S podporou či bez ní, s Františkem Bílým se v prvorepublikovém školství nepočítalo, a to navzdory jeho zkušenostem, znalostem a přínosu společnosti. Motivem byl i nejspíše pokročilý věk Bílého, každopádně jeho odchod z českého školství byl pro pedagogiku velikou újmou. Bílému ani nebylo umožněno, aby působil na Slovensku, kde bylo takových kapacit také třeba. Kabelík vyjadřuje lítost nad promarněnou příležitostí, jak využít Bílého schopnosti. Ostatně Bílý svoji náklonnost vůči slovenskému etniku prokázal již při práci na *Slovenské čítance* a předsednictvím literárního odboru Jednoty československé, který byl pronásledovaný státním aparátem. Dalším dokladem vstřícnosti vůči Slovákům je článek z *Národních novin*, který popisuje výstup Františka Bílého při poctě Slovákům během oslav v Praze:

"Dále mluvil zemský inspektor vládní rada František Bílý jako předseda literárního odboru Československé jednoty; pronesl zdravici básníku Vajanskému,⁶⁵ vzpomínaje též jeho

⁶⁴Tamtéž. s. 18.

⁶⁵Hurban-Vajanský Svetozár, Hlboké 1847 – Martin 1916; básník, spisovatel, politik.

nezapomenutelného otce. I přes veškeré různosti, pravil Bílý, prohlašujeme, že srdce naše mu náleží stále."⁶⁶

Bílý jen pár dní po vzniku Československa (datováno 5. 11. 1918) své myšlenky ohledně působení ve vysokých státních funkcích v rámci Rakouska shrnul v dopise určené nejmenované slečně. Většina dopisu se zabývá obhajobou jeho činnosti, nicméně v první části listu se vyjadřuje ke své abdikaci na předsedu Čzk:

"Velevážená slečno, dostal jsem Vaš přípis na Čzk-i a rozumí se, že složím předsednictví, zvl. kdyby se poštěstilo získati Jiráska za předsedu, s nímž jsem v přátelských stycích už 40 let. Pohříchu není naděje tuto vzácnou duši získati pro předsednictví, které vyžaduje mnoho času a práce denně. Ale i Vaši součinnost, velevážená slečno, cením vysoko, že bych za nic nechtěl státi v cestě jejímu získání. Počal jsem si Vaši práce charitativní (o učitelství ani nemluvě) vážiti již v Budějovicích a vítal jsem Vás proto do Prahy, chvála vzdávaje vždy a všude Vaši vpravdě nestranické, ryze lidumilné činnosti budějovické. A jiného slova, než pochvalné, nikdo ode mne neslyšel."⁶⁷

Zkratka Čzk-i nejspíše označuje Českou zemskou komisi pro ochranu dětí (založeno 1907).⁶⁸ Bohužel dopis, který by ho k rezignaci vyzýval, a ani případná reakce na dopis Bílého, se nedochovala. Styl psaní Bílého je velmi zdvořilý a smířlivý. Bílý v dopise rovnou navrhuje místo sebe jiného předsedu, a to svého přítele Jiráska. Cílem dopisu tedy není udržení pozice předsedy, ale obhajoba vlastního chování v době působení ve funkci. Dále Bílý vyjadřuje velkou úctu adresátce a skládá jí poklony za její charitativní činnost a její nadstranickost. Jeho pokorný proslav pokračuje slovy:

*"Necením své práce tak vysoko, abych ji kladl nad jinou, ač jsem Komisi od zrození jejího, při nímž jsem byl kmotrem, věnoval ochotně všechny síly i všechno srdce své; vždyť jsem i korektorem jejího časopisu, jen aby na ní všechno bylo dobré a hezké a před půl rokem jsem nabídl sám své místo k dispozici, aby zvolen byl muž jména méně úředního. Přes to mne poctili zase důvěrou. Ale nejde mi o chválu Vaši ani mou, nýbrž o věc jinou."*⁶⁹

Z jeho slov lze vycítit, že Bílý nikdy netoužil setrvat ve funkci za každou cenu a co nejdéle. Naopak, svoji pozici nabídl dříve, a tudíž ani nemá motiv se proti odvolání z

⁶⁶ *Národné noviny*. Turčiansky Sv. Martin: 2. 7. 1912. s. 1.

⁶⁷ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

⁶⁸ *Národní listy*. Praha: 31. 10. 1915. s. 5.

⁶⁹ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

předsednictví bránit. Jeho pouhým motivem je obrana při očištění svého jména a zbavení se trpkosti z obvinění. Bílý byl v komisi od svého zrodu, a odchod takovýmto způsobem si velmi pravděpodobně nepředstavoval. Úřední funkce mu výhody nepřinášely, ale naopak jenom strasti, jak se dále dozvíme z jeho slov:

*"...R. 1915 mne vláčely všechny něm. noviny kolem a bylo na mne učiněno udání u všech instancí, že jsem nacionální štváč, že prý pobuřuji uzavřené území a co prý lze čekati od profesorů, když mají takové inspektory. Loni pak mne udal na policii německý profesor., že jsem ve Švýcarech s hochy prováděl českou propagandu...nechal chlapce zpívat zakázané písně a nositi všeslovanské prapory. Udání to šlo až k ministeriu války...Loni nebo předloni přijel do Prahy kdys mini. škol. rady Arvelt a navštívil mne, aby mne upozornil, abych vystupoval opatrněji, že na mne číhají představené úřady."*⁷⁰

Z příspěvku se dozvídáme, že Bílý byl terčem udání, útoků a měl z toho značné komplikace. Otázkou je, jak závažné kárání od Arvelta vlastně obdržel, zdali Bílý čelil ohrožení své pozice v úřadě. Faktem zůstává, že si Bílý zachoval veškeré funkce až do konce války. Prameny, které by odkazovaly na jeho pobyt ve Švýcarsku, kde údajně porušoval cenzurní nařízení, se nedochovaly. Bílý dle všeho toužil především po zadostiučinění a po spravedlnosti, která mu byla upírána, jak je psáno dále v dopise:

*"...Oč Vás dnes žádám a prosím a več doufám, jest abyste mi nekřivdila ani neměla o mně křivého mínění. O to bych stál, i kdybyste nebyla tím, čím jste dnes, i kdybyste byla slečnou X., které však si vážím...Jsem starý člověk, smrt nestojí už daleko, a těžce bych umíral s vědomím, že se pochybuje o mém češství upřímném, o tom co bylo mou chloubou a čemu jsem věnoval celou duši svou i všechnu krev, schopnost, kdy jsem se přerodil na Čecha (panem otcem jsem byl na německé gymnasium brněnské poslán a tam mne, chudého synka brněnského, poněmčili)..."*⁷¹

Co má na mysli František Bílý slečnou X.? Naráží snad na to, že někdo velmi aktivně intrikoval proti jeho osobě a neví kdo? Je snad možné, že adresovaná byla jedním z ambiciózních učitelů, která Bílého aféru využila ke svému prospěchu, jak předseda nejvyššího soudu Národního shromáždění František Krejčí popisoval? To je neověřitelná domněnka. Ať už je pravda jakákoliv, Bílý se upřímně cítil ukřivděně a zajímal se především o napravení své reputace. Bílý navzdory svému prvotnímu vzdělání zasvětil svůj život české věci, a nyní je

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

obviňován z "rakušáctví". Uvědomuje si, že je již v pokročilém věku a skutečně jen nerad by umíral s vědomím, že byl zavržen. Jméno Bílého před smrtí očištěno nebylo.

Bílý se účastnil veřejných akcí jakožto vysoký úřední představitel Rakouska. Například důkazem o činnosti Bílého je jeho veřejné vystupování ve jménu sirotčího fondu. Jako svědectví může posloužit provolání z Národních novin:

"Rakousko-Uhersko bojuje ve světových dějinách ojedinělý existenční boj. Vysoké sázce, o kterou se jedná, odpovídá u naší slavné armády, která staroslavnou naši říši brání proti daleko početnějšímu nepříteli, nevyrovnatelné hrdinství, nejradostnější obětavost, jaré a nezlomné snášení neslýchaných námah a strádání...To jediné, co jest v naší moci, jest možnost pečovati o raněné a nemocné a ujmouti se vdov a sirotků padlých hrdinů, jichž udatenství jediné vděčíme zachování a nerušené trvání naší hospodářské existence...Náš fond, který s nejmilostivějším schválením Jeho Veličenstva císaře a krále pod protektorátem Jeho císaře a krále. Výsosti nejjasnějšího pana arciknížete Leopolda Salvatora a Její císařské a královské výsosti nejjasnější paní arciknížny Blanky se ustavil, má za účel pečovati a starati se o vdovy a sirotky po našich padlých hrdinech a poskytnutím vydatných prostředků způsobiti, aby naši v poli stojící vojínové viděli osud svých rodin zajištěn...o podporu našeho účelu se obracíme k nejširší veřejnosti...Členové předsednictví:...vládní rada dr. František Bílý, předseda české zemské komise pro ochranu dětí."⁷²

Není sporu, že fond, a především jeho prezentace, sloužila jako propaganda rakouské říše. Fond sloužil věrným vojákům rakouského císařství v jejich boji o existenční přežití státu. Z těchto důvodů byl fond pod záštitou vysoce postavených reprezentantů monarchie, a to Leopolda Salvatora a jeho choti Blanky. Faktem zůstává, že fond přinesl větší sociální jistoty rodinám pozůstalých a lidem postižených světovou válkou. Otázkou se tak stává, zdali je podílení se na tomto fondu formou kolaborace a nedostatečného češství. Domnívám se, že někteří kritici Bílého to tak skutečně chápat mohli. Tudíž i jeho činnost označili za zrádnou a toto působení ve funkci se tak po válce obrátilo proti němu. Pro kritiky Bílého je důležitější fakt, že se podílel na rakouské správě více, nežli fakt, že se podílel na organizaci charitativní činnosti. Jak Bílý v obhajovacím dopise dále píše:

"Zbývá vdovský a sirotčí fond. Tam jsem byl (musil býti) jako předseda Čzke. Tam jsem bojoval a bil se směle a bezohledně, aby se dosáhlo toho, aby sebrané peníze zůstaly v Čechách. Tam jsem byl dámským ovdovem i pány štván, abych řečnil na radnici, když umřel

⁷² *Národní listy*. Praha: 31. 10. 1915. s. 5.

*František Josef. Tam jsem musil vítati sestru Blanky při koncertech ve prospěch Čzke nebo vdoveckého a sirotčího fondu pořádaných právě jako předseda Čzke a současně české sekce Vdovského a sirotčího fondu. Tam mi bývalo úzko a nevolno, ale šlo o dva miliony pro české sirotky a to se jim nemohlo nechat. Jsou tam členy i rad dr. Tuma, i prof. Kellab, Miříčka Emler, ten dokonce jako delegát vídeňský...dělali jsme, co musili, nic víc. Že jsem byl na špici, toho lituju nejvíce sám – druhým bylo a je lépe."*⁷³

František Bílý si tedy za svými činy pevně stál a věřil, že pozitivní působení v jeho funkci převládlo nad negativním. Jak tvrdí, svojí činností posunul peníze především směrem k českému obyvatelstvu. Jeho pozice ho často dostávala pod tlak a musel tak dělat věci, co se mu přičily. Bílý cítil pochybnosti a musel často čelit sebezapření, nicméně jak věřil, sloužil většímu dobru. Bílý se v dopise odvolává i na jiné autority, které nejspíše také sdílely jeho přesvědčení o nutnosti tohoto menšího zla. V listu poukazuje, že nejen že nebyl režimem privilegován, ale naopak byl ze stavu věcí v úzkostech. O jeho účasti na veřejném životě svědčí i článek v *Národní politice* z roku 1916 vydaný při příležitosti slavnostního představení studentstva v Národním divadle:

*"Na oslavu Nejvyšších jmenin Jeho Veličenstva císaře krále uspořádáno bylo včera odpoledne pod protektorátem rady král. hlav. města Prahy ve prospěch dobročinných účelů "Obětních dní" slavnosti představení pro studentstvo, které opět bylo vyznamenáno návštěvou nejvyšších hodnostů země i zástupců středoškolského profesorstva. Dostavili se k němu mimo jiné: Jeho Exc. pan staniční velitel, polní podm. Zanantoni s křídel...nadporuč. Dvorským, starosta král. hlav. města Prahy dr. Groš s oběma náměstkyně, intendant Nár. div. dvorní rada Kvěch, zemský školní inspektor vládní rada Bílý, četní ředitelé středních škol pražských, deputace Klubu českých státních úředníků a j."*⁷⁴

Je zjevné, že František Bílý nebyl zdaleka jediná osobnost, která se veřejně účastnila těchto akcí. Mnoho osobností z českého prostředí se na takovýchto událostech objevovalo, jelikož to bylo běžnou praxí. Tito lidé nicméně nepřímou podporovali rakouské císařství. Vystává tak otázka, kde je hranice mezi výkonem své funkce a podporou rakouské říše. Zdali je hranice mezi vlastenectvím a kolaborantstvím skutečně tak úzká, že ji rozlišuje pouze absolutní stáhnutí se z veřejného života, či podílení se na něm. Bílý se na veřejném životě, jak je vidět, podílel. Ke své činnosti se dále vyjadřuje:

⁷³ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

⁷⁴ *Národní politika*. Praha: 5. 10. 1916. s. 4.

*"A v úřadě? Zachránil jsem celé řady profesorů od povolání na vojnu, tenkrát v roce 1916 mně profesori děkovali za celý stav, za Thuna, když chtěl zavřít všechny školy střední, vymohl jsem na něm odvolání již chystaného výnosu a přiměl jej k cestě do Vídně, kde se pak konala interministeriální porada o zavření škol. Když nastal vojenský výcvik na školách, vymohl jsem opět na Thunovi, že jel do Vídně a tam způsobil přes hlavu pražského velitelství povolení českého komanda, které pak Coudenhove zrušil svémocně...jsem byl v stálém a ne tichém boji proti jeho patolízalství u Coudenhova a proti jeho pronásledování učitelstva, zařazování a zašantročování školy do služeb černobílých."*⁷⁵

Jak se ze slov Bílého dá vyčíst, nejenže české zájmy nepoškodil, ale naopak během jeho působení se podařilo posílit budoucí české generace, a to tím, že je zachránil od rekrutování do války. Stejně tak se mu podařilo zvrátit Thunovo nařízení o zavření středních škol. Zatímco ve své době byl za jeho akce českou veřejností chválen, dnes se mu zjevně příliš vděku nedostává. Podotýká, že musel politicky soupeřit s místodržitelem v Čechách, Coudenhovem. Především pak proti jeho snahám nabírat učitele do armády. S Coudenhovem se Bílý potkával i na veřejnosti, jak svědčí článek z oslav studentstva v Národním divadle:

*"Jeho Excellence pan místodržitel Max hrabě Coudenhove, provázený chotí, Její Excellencí pí. Marií hr. Coudenhove-Taaffeovou, byl ve vestibulu divadelním uvítán co nejuctivěji, co zatím Její Excellenci byla podána nádherná kytice z růží."*⁷⁶

Jedná se o veřejnou akci oslav studentstva, kde byl Bílý také přítomný, jak bylo výše řečeno. Dále si Bílý bere kredit za to, že brzdil cenzuru všemi možnými způsoby i za cenu kariérního postupu:

*"Dosáhl jsem toho, že nařízené revise z nich nedospěla žádného výsledku (z Prahy nebyla zakázaná ani jedna učebnice ani jedna kniha ze žákovské knihovny středních škol) – to si nedám nikým vzít. Když profesori navrhovali k vyloučení Čecha, Kollára, Čelakovského, Palackého - vše, vše, co trochu jen má cenu, domlouval jsem ředitelům i profesorům, aby to nedělali, a radši jsem nesl nevoli shora od vévody Alby, než bych byl schválil jediný návrh takový...Taky jsem proto nebyl navržen k vyznamenání r. 1916 a dostali je jiní kolegové, kteří jistě nepracovali tolik co já, zejména ne mimo úřad."*⁷⁷

Bílý se tak postavil proti cenzurování význačných českých buditelů. Otázkou opět je, do jaké míry tak ohrozil svou pozici ve vládní radě. Jak ale tvrdí, jeho pevnost v pročeských

⁷⁵ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

⁷⁶ *Národní politika*. Praha: 5. 10. 1916. s. 4.

⁷⁷ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

postojích, ho stála vyznamenání, ač by si ho pro svou pracovitost zasloužil. Bílý čelil i cenzuře středoškolských učebnic a v jejich případě byl i úspěšný. Na to je Bílý patrně hrdý. Přitom jeho vlastní knihy se cenzury dočkaly:

"Můj výběr z Havlíčka byl ministeriem vyloučen z knihoven, Malá slovesnost (nyní po smrti Leandera Čecha už jen má) byla rovněž zakázána a při aprobaci dvakrát vrácena, hned před 12 lety a r. 1912 opět..."⁷⁸

Je tedy nesporné, že Bílému bylo znemožněno svobodně publikovat a mohl se tak cítit státním aparátem poškozen. Bílý svojí pročeskou aktivitu dále dokazuje:

"...zato student byl jsem znám svým nadšením pro českou knihu, buditelskými výlety, které jsem pořádal do údolí brněnského, atd. Hrál jsem divadlo, kolportoval knihy, byl miláčkem prof. Bartoše a arch. Brandla (vedle Herbena největším). A jako učitel odchoval jsem národu tisíce horlivých a nadšených synů, zanícených pro jazyk a knihu...A má literární činnost? Není chudá, – přes sto článků a hojně spisů – všechny dýší vlasteneckou láskou. Ještě loni přednášel jsem o Krásnohorské v Obecním domě na slavnostním večírku – upřímně, poctivě, bez bázně. Krásnohorská mi napsala, že článek můj o ní byl z nejmilejších jí a poslala mi svůj překlad Tarásě ve skvostné vazbě."⁷⁹

Bílý jmenuje aktivity, jako bylo šíření knih, organizace výletů a hraní v divadle. Jeho literární činnost byla také velmi bohatá. Ostatně jeho celoživotním studiem byla tvorba Čelakovského, jedna z ikon národního obrození. Dále Bílý upozorňuje na setkání s Eliškou Krásnohorskou, dalším symbolem češství. Obhajoba Bílého je velmi přesvědčivá a jen těžko by bylo uvěřit, že by Bílý nebyl přesvědčeným Čechem. A nebylo to jen zanícení Bílého, ale i jeho pedagogická činnost, kdy svoje pročeské postoje předával dále. I z tohoto důvodu se Bílý odkazuje na své studenty, kteří měli dokázat jeho vlastenectví a nevinnu:

"...Račte se optati na mne dr. Šrobara, škol. rady Kabelíka, kteří jsou mými žáky Vám dostupnými, ať řeknou, jaký jsem byl učitel. A ať řekne dr. Herben, jaký jsem člověk, zná mě málem půl století. Ano konservativně zabarven jsem – to nám radíval prof. Royt jako nejlepší liberální konservativec, byl jsem kompromisní, vyrovnával a uhlazoval spory ve spolcích a společnosti a umožňoval jsem leckde zdárný rozvoj nebo vývoj spolku..."⁸⁰

Reakce zmíněných studentů jsem nenalezl, kromě Kabelíka, který pro očištění jména Bílého udělal nemálo. Byl to právě on, kdo se chopil napsání vzpomínek na Bílého, kde mu

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

tak zaníceně činil jeho obhájce. Bílý sám sebe identifikuje jako liberálního konzervativce, člověka, kterému jsou extrémní cizí, a dává přednost dohodě a kompromisu před neústupností. Svým konstruktivním chováním to rozhodně dokazuje. Bílý se vyjadřuje i k funkci adresované:

"Věřte mi, velectněná slečno, bylo to krutá leta, po jehlách jsem chodil denně, nebylo možné pracovati podle tužby srdce, ale zabránil jsem mnohému, zachránil mnoho. Nedovedl jsem zlomit nenávist a zlobu vévody Alby k Nam, ale způsobil jsem skrze přítele ve Vídni, že naň přišel dotaz, nemohla-li byste už opět nastoupiti. Když vicepresident přinesl zprávu, že kdybyste změnila jméno, nazval jsem to duševní churavostí zapřítí takto otce i matku a odepřel učiniti v té věci jakýkoli krok. R. 1917/18 jsem navrhl opětně Vaše znovuustanovení vicepresidentovi, nechtěl s tím k místodržiteli, i nabídl jsem se, že pojede sám, ale p. dr. Šámal, jemuž jsem to oznámil (optejte se i jeho na mě), vzal si několik dní na rozmyšlenou a pak řekl, že bude politicky zjištěnější, když se ten krok neudělá. A když jsem upozornil, co trpíte na platě, odpověděl, že ovšem to jest bolestné, ale že už to dlouho nepotrvá."⁸¹

Bílý znovu zdůrazňuje, že jeho působení pro něj nebylo nic jednoduchého, ale že jeho snahy přinesly pozitivní výsledky. Podobně si i Bílý uvědomuje, že situace adresované během války také nebyla jednoduchá, a to především pak z finančních důvodů. Dosvědčuje, že se pokusil o opětovné jmenování do rady adresované, to ale z politických důvodů nebylo možné. Důvod jejího odvolání bohužel není znám, ale jak dopis naznačuje, tímto důvodem mohly být aktivity jejich rodičů. Snad mohlo jít o protirakouský postoj jejího otce či matky?

Bílý svůj celkově emotivní dopis končí velmi dojemným závěrem. Zdůrazňuje, že mu jde o oprávněnost jeho odsouzení, a že chce vědět, čeho se vlastně dopustil. Jestli je vinný, tak svůj úděl přijme, ale ať je jeho kauza posuzována spravedlivě:

"Prosím, to je zpověď ne sebechvála. Tedy sebeobrana. Budu Vám upřímně vděčen, když mi řeknete, co mi vytýkáte. Jsem také jen člověk. Snad vidím ledaco nevinným, co jiní mají za hřích. Ale hřešiti jsem nechtěl. Jsem pořadatel Mor. a Slovenské čítanky, předseda lit. odboru Českoslov. jednoty (jako inspektor) – který inspektor je tak nacionální jak já? Sud'te spravedlivě jsem-li vinen, hod'te kámen."⁸²

"Má korespondence s přítelem dr. Metelkou a dvorním radou Setunským za doby válečné může nejlépe dosvědčiti mé smýšlení. A o mém jednání v zemské školní radě vy mohli

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

*Vám pověděti svědkové její: dr. Metelka, dr. Pazderka, prof. dr. Boh. Němec, dvor. rada Koukal a každý svědek jeho.*⁸³

O pravdě a nevině Františka Bílého má svědčit i rozsáhlá korespondence, ať už s Metelkou, Setunským, Pazderkou, Němcem, či Koukalem. Ostatně korespondenci s osobou Setunského zmínil Kabelík ve své *Posmrtné vzpomínce na Františka Bílého*. A skutečně, korespondence se Setunským (pouze přijaté dopisy) v mnoha případech dává Bílému zapravdu:

*"Čestný úkol, jímž si mnou pověřil, jsem včera ve výboru pro péči o mládež vykoumal a posílám bratříčku zprávu o výsledku. Pomocný sb. ve hlavních věcech se přispůboval přáním zemských Komisí. Návrhy byly podány rozličné a byl jsem povděčen, a mohl jsem přispěti hlasem třebas k menšině o návrhu, aby vyloučeny byly z podpory děti desertérů, těch kteří přestoupili k nepříteli, proti němuž nás hlasovalo 6..."*⁸⁴

Tento příspěvek z doby války je svědectvím, že Setunský a Bílý sdíleli podobné hodnoty. Předmětem jejich zájmu byla činnost charitativní, a to nehledě na politické okolnosti. Svoji aktivitou se stavěli na stranu menšiny, místo pohodlné většiny. Oba byli pro podporu dětí, nezávisle na tom, zdali byly z rodin dezertérů. Takové jednání by jen těžko mohlo být chápáno, jako chování poškozující české zájmy.

Bílý se možná před svou smrtí zadostiučinění nedočkal, nicméně média o něm po jeho smrti referovala kladně. Například deník *Národní listy* vydal sloupek, ve kterém informoval o jeho pohřbu na Olšanských hřbitovech a kdy byla popsána a pochválena jeho bohatá činnost. Noviny upozorňují na Bílého těžkou pozici a očišťují jeho jméno. O činnosti Bílého za války se listy vyjádřily takto:

*"V posledních letech, kdy tísněn byl často obtížným svým úředním postavením, se jeho činnost omezovala spíše na otázky školské. České písemnictví i české školství bude povždy zaznamenávat jméno Bílého s plným oceněním jeho vykonaného díla. Po převratě bylo mu křivděno, zadostiučinění se, bohužel, nedočkal předčasnou smrtí. Pohřeb koná se ve čtvrtek 21. října o půl 4. odp. z ústřední kaple olšanské. Budiž čest jeho památce."*⁸⁵

V podobném pozitivním duchu se o smrti vyjádřil i časopis *Naše řeč*:

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Pnp - Literární archiv. Osobní fond Františka Bílého. Přijaté korespondence: Setunský Antonín. 23. 11. 1915.

⁸⁵ *Národní listy*. Praha: 19. 10. 1920. s. 3.

*"Bolestná ztráta stihla »Naši Řeč«: v noci na den 18. října zemřel člen její redakce František Bílý, min. rada v. v. Zemřel ve věku 65 let, v době, kdy podle tělesné i duševní svěžesti, již si zachoval do tohoto roku, nikdo netušil, že by to mohl být poslední rok jeho života. V létě, nedlouho před prázdninami, objevily se na něm známky zákeřné nemoci, jejíhož nebezpečí zvěčnělý sám si nebyl vědom; po operaci, jež na něm byla vykonána, zdálo se, že se dosti rychle zotavuje, ale zánět plic sklátil tělo chorobou a operací zesláblé rychleji, než i lékaři očekávali. Smrt se mu stala vykoupením z vleklých a těžkých bolestí beznadějně nemoci, jejíž kořistí se stal...Opustil nás věrný a oddaný druh, jemuž s námi vděčnou paměť zachovají i naši čtenáři."*⁸⁶

Na rozdíl od *Národních listů* je vyjádření časopisu *Naše řeč* zcela apolitické. Časopis zmiňuje nemoci a operaci, kterou Bílý úspěšně ve svém staří podstoupil. Ostatní zdroje, včetně Kabelíkova vzpomínání, informaci o jeho operaci neobsahují. O jaké nemoci se mělo jednat, se mi také nepodařilo zjistit. Zápal plic každopádně Bílého přepadl ve velmi nevhodnou dobu. Jeho smrt musela přijít zcela nenadále a musela být bezprostředním šokem pro jeho okolí. František Bílý v tomto časopise působil a za krátkou existenci *Naší řeči* (od roku 1916) v něm publikoval šest článků, a to s názvem *Z mých vzpomínek na Jana Gebauera*. Ty vzhledem k svému úmrtí již nikdy nebyly dokončeny, nicméně byly pochvalně ohodnoceny Janem Kabelíkem.⁸⁷

Kromě pochvalného sloupku v *Národních listech* o Bílého smrti formou smutečního oznámení referoval i profesor Václav Ertl, jeho zeť:

*"Oznamujeme všem milým přátelům a známým že zemřel náš drahý tatínek a laskavý staříček, pan František Bílý, ministerský rada a spisovatel, zemský školní inspektor v.v., člen České akademie pro vědy a učení a Královské české společnosti nauk, předseda Umělecké besedy, čestný člen Moravsko-slezské besedy atd...Zesnul klidně dne 17. října 1920 o 1/2 12. hodině noční zánětem plic. Pohřeb drahého nebožtíka bude se konati ve čtvrtek dne 21. října o 1/2 4. hod. odp. z ústřední kaple Olšanských hřbitovů...Prosíme všech jeho přátel a známých, aby nám prominuli, že jsme zvláštních oznámení nemohli rozesílati."*⁸⁸

Kabelík lituje, že se Bílý nedožil zadostiučinění očisty svého jména, nicméně alespoň byl ušetřen mrzutosti, kdyby se očištění nikdy nemělo dostavit. Bílý byl do své smrti

⁸⁶ *Naše řeč*. Ročník 4 (1920), číslo 9. s. 257.

⁸⁷ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 8.

⁸⁸ *Národní Listy*. Praha: 19. 10. 1920. s. 7.

obklopen přáteli především pak z Moravsko-slezské besedy, kteří za ním vždy stáli. Poslední dny svého života strávil u svého žáka Karla Výmoly. Poctu na jeho pohřbu v Olšanech mu vzdalo hned několik osobností české veřejnosti. Mezi nimi Ivan Honl, Josef Zubatý, Vojtěch Dyk či František Ryšánek. Kabelík se ve své *Posmrtné vzpomínka na Františka Bílého* z pohřbu loučí slovy:

"My všichni rozcházejí jsme se v smutku nad tím, že národu odňat byl vzácný syn, rodině a krajanům starostlivá hlava jejich, nám všem ušlechtilý přítel a druh."⁸⁹

⁸⁹ KABELÍK, J. *Posmrtná vzpomínka na F. B.* s. 20.

4. Deníky a korespondence s Janem Kabelíkem

Deníky Františka Bílého

Deníky Františka Bílého jsou k dispozici pouze mezi léty 1871–1890, tedy z období, kdy mu bylo 17–36 let. V následujících letech si žádné deníky již nevedl, nebo se žádné nedochovaly. Záznamy do deníků nereflektují jeho každodenní činnosti ani události všedního dne. Naopak, vztahují se k význačným událostem. Mimo jiné obsahují seznamy, co všechno četl, co má přečíst a co se má naučit. Neslouží tedy pouze jako deníky, ale i jako poznámkové a upomínkové bloky. Obsahem deníku jsou také eseje vztahující se k literární historii či politickému dění. Nejčastěji tak referuje o otázkách národních a národnostních. Usuzuji, že podle stylu psaní Bílého, své poznámky nikdy nezamýšlel psát jako paměti, ale tyto si psal pouze pro svoji osobní potřebu. I z tohoto důvodu jsou značně nepřehledné. Navzdory této překážce jsem se pokusil vyhledat podstatné příspěvky a události ze života a myslí Bílého.

Bílý, jakožto student gymnázia, byl povinný splnit maturitní zkoušku. Z této zkoušky, podobně jako studenti dnes, měl nemalý respekt:

"Pozitří první matura z češtiny. Boj bude v pátek z matematiky. Ta mi děsně mění pokoj duševný; sprovoditi se z života, ač se tomu sám směju, je připomínkou denní mých myšlenek. To zas Praha v zarné velebě své se vynáší i se svým životem mi kyne, já chci studovati, nepůjdeli to pak bída. Konečně i zář v Lipsku mi v hlavě místo očistem. Na určitého nic jsem děsně neodhodlán. Vše na pátku spočívá, na který se ale také připravuju!"⁹⁰

Záznam svědčí, že mládenec Bílý měl úctu především ke zkoušce z matematiky, na kterou se připravoval nejvíce. Obavy měl také z přijetí na vysokou školu. Bílý se již smířoval s tím, že by studium na vysoké škole mohlo být pro něj nedosažitelné. Je zajímavé, že kromě studia v Praze, kde se nakonec vzdělával, uvažoval i studiu na univerzitě v Lipsku. V záznamu dále vysvětluje, proč chce být profesorem:

"Chci studovati profesuru, k čemu jsem se dnes odhodlal z těch důvodů: 1) má professor nejvíce prázna, aspoň víc než advokát a toho já k vlastním studiím svým nepotřebuju. 2) mohu tu nejvíc působiti. 3) Jsem také nejdřív hotov na univerzitě a matierielně

⁹⁰ Pnp - Literární archiv. Osobní fond Františka Bílého. Deníky 1871 - 1890. 14.6 1874.

zabezpečen tak že i rodičovství mohlo v sobě vyjít brzy...(a v 2. .Hledeti založiti literární schůze, dávatí vlastenecké úkoly a hned první hodinu s raušem žákům dovoliti přístup ke mně a tu snad užiti možno i pomoci jejich tvrdým studiím. Býti sběratelem osvěty a to za laciný peníz."⁹¹.

Maturant Bílý se tedy ke své profesní dráze učitele rozhodl až v konečném úseku střední školy. Svůj rozmysl si racionalizuje vyjmenováním výhod profesorského povolání. Oceňuje volný čas, který pedagog má. Volného času plánoval využít a také využil, když se podílel svou účastí v nesčetných spolcích, a také tento čas využil při literární tvorbě. Dále uvádí, že díky volnému času může nejvíce působit na českou společnost, a že takto může využívat nejvíce svého vlivu. Tento fakt v jiných příspěvcích rozvádí, když poukazuje na to, že jen málokteré povolání, jako je učitel, může mít tak velký vliv na společnost. Bílý si uvědomuje, že z jeho pozice bude moci ovlivňovat a pomáhat mnoha lidem, a to především v době, kdy se osobnost člověka formuje nejvíce. Jak poznamenává, malého platu učitele si je dobře vědom a je s ním vyrovnán. Zároveň ve 3. bodu připomíná, že bude alespoň materiálně zajištěn, a to nejspíše z toho důvodu, že ještě do nedávné doby učitelé neměli téměř žádné sociální jistoty. Ty totiž značně posílily až s příchodem Hasnerovy reformy. Po maturitní zkoušce (úspěšně absolvované) se Bílý rozhoduje, co dále studovat:

*"Jsem tedy rozhodnut pro filologii. Nepřipravuju se sice příliš pro své povolání, ale myslím, že aspoň si odpočinu, na universite pak s novou silou vrhnu se do učiva. Tak že musím udělati za 3 roky zkoušky, jinak jsem bezkarakterný hulvát, bez špetky své vůle. Těším se na Prahu...Ovšem však již lepší jsem nálady, než před měsícem."*⁹²

Bílý se tedy rozhodl pro univerzitu v Praze a za obor si zvolil klasickou filologii. Po úspěchu z maturitní zkoušky si dopřával klid, a díky tomu se tak dostal do lepšího myšlenkového rozpoložení. Jak je vidět, Bílý oplýval svědomitým charakterem. Sám sebe vyzývá a nabádá k tomu, aby nepřekročil standardní tři roky studia. Po jednom roce studia na univerzitě v Praze si Bílý založil nový deník, který zahajuje slovy:

"Tož tě otvírám knížičko, jež máš býtí dalším a novým svědkem života mého. Co ústa zamlčují druhům, co mysl sama před sebou tají, zviš ty, ač leckdy se studem tě činím důvěrníci...Zasvěcuji tě rozmyslem důležitým pro mé budoucno. Po celoročním rozmyslu

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž. Konec srpna 1874.

konečně ustanovil jsem se na tom, že budu studovati pouze němčinu a češtinu (prostudovati též polštinu a francčinu), ať už se mi dostane kdesi místa jen na reálkách."⁹³

Bílý po roce studia změnil svůj obor na učivo bohemistiky a germanistiky, které také následně úspěšně vystudoval. Bílý se svému deník svěřuje, že v samostudiu se má v úmyslu věnovat polštině a francouzštině, nicméně není z pramenů jasné, zdali jazyky skutečně ovládl. Je vhodné upozornit na velmi poetický a vřelý vztah, jaký Bílý ke svým deníkům měl. Za předpokladu, že jeho styl psaní měl odrážet jeho osobnost, Kabelík se ve své charakteristice Bílého nemýlil.

Bílému nebyla politika a národní cítění cizí ani v jeho nejmladších letech, jak dosvědčuje jeho záznam ze středoškolských let:

*"Napnutost politiků rakouských postoupila ohromné výše. Máť zítra sněm Česká se usnésti na tom, zda vyrovnání vůbec možno jest a co dosud v té příčině se vykonalo. České noviny jsou plny adres, návrhů a zpráv různých sněmovních odlomků. Dejž bůh, by konečně v té věci aspon ukojeni jsme byli. Neb nestalo-li by se nyní nic, lze bezpečné následky očekávati. Než doufáme pevně, že nejsme za nos vedeni"*⁹⁴

Bílý tato slova psal necelé čtyři roky po rakousko-uherském vyrovnání. Bylo to období politické nestability a pověstných lidových manifestací. Česká a moravská politická reprezentace se pokoušela o vlastní vyrovnání, které nakonec v omezené formě téhož roku mělo být schváleno. Pro velký odpor a politické komplikace ale v platnost nikdy nevstoupilo (fundamentální články).⁹⁵ Bílý si svůj pohled na vývoj několika dalších dní nepoznamenal. Podle jeho charakteru by se dalo očekávat, že výsledky příliš nadšen nebyl. Jisté je, že byl již od svého mládí přesvědčeným vlastencem, a to přes to, že ještě donedávna navštěvoval německé gymnázium, kde, jak tvrdil, byl poněmčen.⁹⁶

Zajímavě zaznamenává reakci veřejnosti na smrt Ferdinanda V.:

"Posledně korunovaný král český ferd. V. zemřel v úterý 29./6 (na svátek sv. Petra). Čechové ihned zahalili Prahu ve smutek. Na příkopech, ve ferd. třídě, na Václ. náměstí, Široké ulici atd. byla na každém domě nejméně jeden prapor, někde 6–9. Bylo to jako v pohádce...To dopálilo Vídeňáky náramně a vůbec i počali spílati nám, že děláme demonstraci, nelojální opozici atd.... Přišel den pohřbu. Celé město bylo černé moře

⁹³ Tamtéž. 21. 6. 1875.

⁹⁴ Tamtéž. 8. 1. 1871.

⁹⁵ RAK, J. Češi v Rakouském císařství. s. 170.

⁹⁶ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého.

*praporů, cizinců sila do Prahy se dostavili, neb každý si myslel, že císař byv den po úmrtí v Praze nařídil slavný pohřeb....Ale císař ať od sebe, ať námluvou jiných zakázal všeliký průvod i všeliký slavný pohřbem jen vojenský převoz..."*⁹⁷

Češi měli velmi kladný vztah k Ferdinandovi V., především pak z toho důvodu, že byl korunovaným českým králem (a také posledním), na rozdíl od panujícího Františka Josefa I.⁹⁸ Po své abdikaci v roce 1848 Ferdinand většinu svého života trávil v Praze. Čechy si oblíbil a Češi si oblíbili jeho, a to i díky jeho vstřícnému vystupování. Své přízvisko dobrotivý si skutečně zasloužil. Bílý v deníku popisuje, jak se celá Praha zahalila do smutku po Ferdinandově úmrtí, a jak tato skutečnost byla ve Vídni přijata s nevolí. Fakt, že pražané vzdávali tolik úcty již dvacet sedm let nevládnoucímu panovníkovi, nepůsobilo příliš loajálně. Jako protiopatření byl zakázán veřejný pohřeb. Bílý je až nezvykle politicky korektní, když to komentuje slovy, že si není jistý, zda protiopatření bylo na příkaz Františka Josefa I., nebo ne. Obecně tento příspěvek působí překvapivě popisně, jelikož Bílý většinou ve svém deníku vyjadřuje především svůj názor. Například když píše:

*"Proč se židé usazují jen tak rádi v Čechách na Moravě a mezi Slovany, ačkoli pak v Dolních a Horn. Rakousích, ve Štýrsku, Tyrolsku, zkr. mezi Němci, kam je srdce táhne? Z příčiny té, že tam by nemohli panovati a bohatnouti tak snad jak u nás či z úmyslu, aby slov. lid pokazili, vyssáli, zničili? Všecko zlo, národností spory, změklá smyslnost...kladění zevnější formy nad zdravé vnitřní jádro – to vše a mnohé jiné je výsledkem svobody židům dané. A ta se přitom všem jim dala zdarma, ač by ji byli jistě rádi zaplatili zaplacením při. státního dluhu!"*⁹⁹

Vztah Bílého k Židům, na základě toho příspěvku, lze označit za velmi nepřátelský. Antisemitské nálady, ať už latentní nebo otevřené, v poslední čtvrtině 19. století nebyly ovšem nic neobvyklého, a to ani mezi intelektuály. Podle dnešních měřítek by to ale jistě nebylo nic, co by osobnost Bílého krásnilo. Mezi nadšenými proslovanskými vlastenci, kam se Bílý řadil, mohl být židovský prvek chápán jako cizorodý, narušující celistvost Slovanů. Nutno dodat, že Bílého nesnášenlivost se neprojevila na jeho literární tvorbě, a ani při výkonu jeho funkce, alespoň co je z pramenů známo. Je to pouze záznam do jeho osobního deníku, určený jemu samotnému. Nepřátelsky na adresu židů, a nejen jich, se vyjadřuje i v tomto příspěvku:

⁹⁷ Pnp - Literární archiv. Osobní fond F. B. Deníky 1871 - 1890. 4. 7. 1875.

⁹⁸ RAK, J. Češi v Rakouském císařství. s. 187.

⁹⁹ Pnp - Literární archiv. Osobní fond F. B. Deníky 1871 - 1890. 3. 6. 1887.

Poprvé v něm. divadle. Dlouho kladl jsem passivný odpor k něm. divadlu, nechtěl jsem vstoupiti v ty síně, které přivádějí na mysl Čechovi i v tomto chrámě umění, že jest odstrkován, že spokojiti se musí drboty od stolů něm. nechceli býti odkopnut, u kterých se mluví, dýše jedná německy v srdci Čechie, které nám odluzují naše obecenstvo...O 7. počalo se obecenstvo scházeti. Bylo mi nevolno...zde v těchto krásných prostorných místech uvelebeni jsou nyní pouze penáti němečtí, ba nejen němečtí, ale i židovští a slovanožrouti."¹⁰⁰

Bílý referuje o jeho první návštěvě v "německém divadle", pravděpodobně dnešním Stavovském. Bílý divadlo navštěvuje s nechutí, jelikož reprezentuje německý element, který utlačuje ten český. Naznačuje, že divadlo navštěvují pouze nevlastenci, tedy lidé, kterým je česká emancipace lhostejná. Proto i on sám má vnitřní odpor k jeho návštěvě, protože se za vlastence samozřejmě považuje. Bílý se ale pro návštěvu divadla rozhodne, aby se mohl přesvědčit o svých představách. Dále v záznamu si samotnou hru chválí, ale pachůť ze sebe dostat již nemůže. K české otázce se o rok dříve vyjadřoval:

"Společnosti českou sice nemáme, ani salónů, aniž čeho podobného – ani v povídkách, ale zla společnosti máme všechny v životě i povídkách. My víme, že společnosti nemáme, ale myslíme si to a dle toho jednáme. Letos v. 1875 byla teprv zřízena Česká regata na Vltavě, odloučivši se od německé. Tam mnozí Češi zvl. mladší, proplétají buď řeč Něm. frázemi a slovy, aneb mluví-li cele německy. Tak sem v neděli v Chuchli slyšel pány z Č. regaty celý hovor od jedné věci vésti německy. O slečnách ani nemluvně. Ty z většiny jsou takové opice."¹⁰¹

Bílý dává najevo, že touží po silné české společnosti, ale se skepti v mysli si uvědomuje, že taková ještě neexistuje. Bílý informuje o první české regatě, která vznikla oddělením od té německé v roce 1875. To samo o sobě chápe je krok pozitivní, ale to, že zde Češi vedou rozhovory v němčině je pro Bílého tragédie. Takováto národní emancipace je jen poloviční a v očích Bílého naprosto nedostatečná. Takové chování svědčí o slabém českém citění, které je vlastní obzvláště mladým lidem, jak Bílý moralizuje. Bílý ve svých denících velmi rád bilancoval nad svým životem:

"Postoupili jsem tedy opět o rok blíže do života ke hrobu. Rozhlédaje se po minulosti tohoto roku vidím ten veliký postup, který jsem učinil ve svém vzdělání ve svého charakteru vývoji...jest hlavním ruchem toho roku stud. zábava ve prospěch Radhoště...celé prázdniny a že

¹⁰⁰ Tamtéž. 9. 2. 1876.

¹⁰¹ Tamtéž. 22. 6. 1875.

*jsem počal psáti do veřejnosti: do fil. listů, do Slovana, do Komenského a do orlice. Činnosti veřejné účastnil jsem se jak v Praze, tak v Brně...*¹⁰²

Bílý ve svých dvaceti dvou letech je se svým dosavadním životem spokojen. Druhým rokem úspěšně studuje na univerzitě, a také se aktivně účastní na studentském a veřejném životě. Je to především pak jeho literární činnost, které věnuje velkou část svého volného času. Bílý práci a své vlastenecké snažení stavěl ve svém žebříčku hodnot skutečně vysoko. Lenost, či neaktivita byla Bílému naprosto cizí. O pět let později Bílý opět bilancuje:

*"Léta plynou, člověk stárne a brzy bude čas ptáti se, cos vlastně vykonal. U mne bude nesnadná odpověď. Mnoho najisto, ale velkého nic...myslím pořád, že mne něco stihne, čím způsoben bude obrat. Báł jsem se vždy, aby to nebyla žena. A zdá se, že se to naplní, že slepě kráčím vstříc osudu. Loni jsem se tu zamiloval, či raději byl jsem tu zamilován, nemaje sám do toho mnoho chutí a chtěje již nejednou ustoupiti. Ale dívka ta, jež mne vábila hlavně, že je neobyčejná vlastenka a vzdělaná, byla přítelkou milenky mého soubydlitele Knippnera..."*¹⁰³

Tentokrát je Bílý mnohem pesimističtější. Je svým postojem velmi ambiciózní a nemá pocit, že ve svém životě vykonal dost. Především pak má pocit, že obohatil společnost spoustou malých příspěvků, ale nevykonal nic velkého, nic zásadního. Tento příspěvek je také jediným, kde se věnuje svému intimnímu životu. O rodině se Bílý ve svém deníku téměř nevyjadřuje, usuzuji tedy, že práce a jeho poslání vlastence je v jeho životě to nejdůležitější. Bílý píše o tom, že se zamiloval a že nejdůležitějším faktorem pro jeho zamilování byla skutečnost, že zmíněná slečna je vlastenecky přesvědčená. Bílý je svým zamilováním vyděšen, jelikož se obává, že by to mohlo ovlivnit jeho životní práci. Další stránky jsou v deníku vytrhány, což je také jediný případ, kdy je deník takto poškozen. Jméno jeho známosti se tak nelze dozvědět. Vzhledem k tomu, že téhož roku uzavřel manželství s Aloisií Chromečkovou, slečna z deníku bude nejspíše ona. Od svatby Bílého jsou příspěvky velmi sporadické. Mezi ně patří například jeho zamyšlení nad smyslem války:

"Válka je přece jen nutností a spravedlnosti dobrovolné není mezi lidmi. K tomu soudu mne vede, pozoruju-li vývoj událostí v některých státech. Jedna strana pracuje otevřeně v šíři – ale ta má shůry až dolů všechno zastání, jí jest jako jistým dětem všem dovoleno, ač je příkladů na tisíc, kam hejčkáni dětí rozpustilých vede...Druzí v hloupé poctivosti...nehledí na sebe, nýbrž především prospěch státního, celkového, myslíce že, co prospívá celku, prospívá i částem. Ale odměna za to je odstrkování, opovrhován...Věčná pohádka o popelce, zdali však

¹⁰² Tamtéž. Rozhraní roku 1875/76.

¹⁰³ Tamtéž. 25. 4. 1881.

bude mítí týž konec jako v pohádce? Spravedlnost se stane Popelce, jen když si ji vymůže, kdy odloží svou hloupou poctivost a stane se chytřejší....Hledí-li člověk k vymoženostem franc. revoluce a revoluce r. 48, nenutí-li ho to k úsudku, že bez války člověčenstvo se neobejde, že věčný mír jest sice pěkná, ale jako tak mnoho pěkného, nemožna, neskutečna?"¹⁰⁴

Bílý se zamýšlí nad smysluplností války a celkem jednoznačně dochází k závěru, že může být opodstatněná. Pacifistou tedy Bílý nebyl. Nicméně, přihlédneme-li k jeho klidné a smířlivé povaze, a také k jeho charitativní činnosti v době 1. světové války, nemůžeme říci, že by byl válečným podněcovatelem. Alespoň ne ve veřejném životě. Když říká, že ho k jeho názoru vede jeho pozorování okolních států, nejspíše má na mysli povstání v Bosně, která byla pod rakouskou správou. Bílý v příspěvku hlavně naráží na národnostní otázku. Nepřímo se tak zamýšlí nad tím, zdali by se válkou dal vyřešit i česko-rakouský spor. Ve skutečnosti to nakonec opravdu bude válka, která oddělí závislost Prahy na Vídni.

Korespondence s Janem Kabelíkem

Jan Kabelík se narodil roku 1864 v Přerově a zemřel roku 1928 tamtéž. Jeho rodina patřila mezi nejstarší rodiny žijících v Přerově.¹⁰⁵ Kabelík zde vystudoval gymnázium, kde byl jeho vyučujícím František Bílý. Zde s ním navázal přátelský kontakt, který trval až do smrti Bílého. Kabelík následně vystudoval Filozofickou fakultu v Praze, a to stejné obory jako jeho učitel František Bílý – bohemistiku a germanistiku. Později se, stejně jako Bílý, stal středoškolským pedagogem, zemským inspektorem a publicistou. Kabelík je autorem několika školních čítanek a úprav čítanek Františka Bartoše. Ten byl společným přítelem, jak Jana Kabelíka, tak Františka Bílého. Kabelík publikoval v dobových časopisech *Čas*, *Moravská matice* a *Literární hlídka*. Zajímal se o rozkvět literatury na Moravě a osobnost Boženy Němcové.

Korespondence mezi Kabelíkem a Bílým se datuje do období roku 1881 až do roku 1920. Specifičtěji řečeno, od nástupu Kabelíka na Karlo-Ferdinandovu univerzitu, až do smrti Bílého. Fond s přijatými dopisy obsahuje 127 písemností. Obsahem korespondence je převážně informování ohledně veřejného, kulturního a politického života. Dopisy byly odesílány zpravidla při příležitostech jmenin či narozenin. Kabelík během svých

¹⁰⁴ Tamtéž. 1883.

¹⁰⁵ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury - K-L*. s. 597.

vysokoškolských let v korespondenci referuje o dění v Umělecké besedě, Slovanském semináři a obecném dění na univerzitě. Bílému poskytuje literární novinky, sdílí zážitky z návštěv v divadlech, hodnotí kvalitu libret apod. Frekvence odesílaných dopisů slábne s počátkem 20. století a ještě více ochabuje v letech válečných. Dopisovatelé tak měli na sebe méně času, anebo se korespondence jednoduše nedochovala. V písemném fondu Kabelíka je přítomna přijatá korespondence od Bílého. Bohužel z technických důvodů není přístupná. Z této příčiny jsem mohl kritizovat pouze korespondenci z Kabelíkovy strany. V jednom z prvních dopisů Kabelík začíná slovy:

"Nezapomenul jsem na Vašnostina laskavá slova, jimiž se s námi loučil, přikazuje nám, abychom časem o sobě zprávičku nějakou podali. K tomuto příkazu se nyní odvolávám, dovoluje si tímto listem Vašnost obtěžovati...Velikou obtíž mi působí studie němčiny, jelikož nevím, kudy se jí chopiti, abych počal pravým koncem. Mám se učití staré němčině, neznaje střední, ani dobře novou. Prosil bych tedy Vašnost vřele, abyste nehoršil se na mne, Dovolují-li si obtěžovati prosbou a o nějaké laskavé pokynutí, jakým směrem studia svá v němčině bych měl si zařídití...Uctivý pozdrav Vašnosti ze vzdálené matičky Prahy posílaje a milostivé paní uctivě ruce líbaje jsem Vašnostin vděčný žák."¹⁰⁶

Bílý si ve svém deníku předsevzal, že si ke svým žákům vytvoří pozitivní vztah. Dle korespondence tak skutečně činil, alespoň v případě Kabelíka určitě. Studenty Bílý zjevně instruoval, aby s ním zůstali v kontaktu i po ukončení maturitní zkoušky. Touto instrukcí se Kabelík řídil. Kabelík ovšem nebyl jediný student, který si takovýto vztah s Bílým vytvořil. Nicméně, málokterý student byl tak aktivní, že se podílel na veřejném životě, tak jako Kabelík. Kabelík se po přijetí na Karlo-Ferdinandovu univerzitu dostal do nesnází se studiem němčiny, a tak vyhledal pomoc Bílého. Tuto pomoc, vzhledem k charakteru Bílého, s velkou pravděpodobností obdržel. Pozdravy v dopise posílá i ženě Bílého, Aloisii, se kterou byl ženatý teprve pár měsíců. O dva roky později píše:

"...že já, ač dle slov Vašich, která jste nám promluvil na gymnasiu často tak se stává, nikdy nebudu z těch, kteří zapomínají učitelů svých, obzvláště těch, jižto nikoliv "malými polénky" než s velikým úsilím přispívali ku našemu vzdělání...Do veřejného zdejšího života poněkud divný ruch přinesly ty časté divadelní vlaky z venkova. Onehdy přijeli Brněnští, také prof. Bartoš, ale velmi byli překvapeni zvláštním uvítáním, jakého se jim dostalo. Na nádraží

¹⁰⁶ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton Františka Bílého. Přijatá korespondence: Jan Kabelík. 16. 11. 1881.

několik moravských akademiků, z občanstva pramálo, ze studentstva také nic. Za to nám v takv. spolku řekli, že jsme pitomí moraváci."¹⁰⁷

Kabelík v dopise vzpomíná, že student by nikdy neměl zapomenout na svého učitele. Ve svém učiteli Bílém se shlédnul a do jisté míry se s ním identifikoval. Ostatně i on sám studoval bohemistiku, germanistiku a směřoval k tomu, aby se stal středoškolským profesorem. Kabelík v korespondenci reflektuje událost, kdy přijeli nadšení obyvatelé Brna v "divadelním vlaku". Jednalo se o fenomén, kdy se lidové vrstvy z Čech, Moravy a Slezska sjížděly do Prahy, aby se podívaly do znovuotevřeného Národního divadla, které bylo pýchou českého národa. Jedním z návštěvníků, jak Kabelík sděluje, byl i František Bartoš, učitel z gymnázia a blízký přítel Františka Bílého. Cestovatelům z Brna se nedostalo žádného uvítání pražských obyvatel, ale naopak spíše urážek. Je to svědectví jisté rivality a nesoudržnosti mezi Čechy a Moravany, a to navzdory ideálům národního obrození. O necelý rok později Bílému píše:

*"O prázdninách zmínil jsem se vašnosti o vydání almanachu "Zory" roč. III. k 10tiletému trvání Mor. Bes., kterého by se zúčastnilo ne toliko generace nejmladší, ale také starší naši přátelé a zejména bývalí členové "Mor. Bes." Tehdy ráčil jste mi přislíbiti, že tento způsob byste byl ochoten také do "Zory" přispěti. Jmenem redakce Dovoluji si Vás proto ještě jednou požádati, abyste nám laskavě zaslal, a sice v době co možná nejkratší, nějaký malý příspěvek, jímž byste se přihlásil opět jako přítel toho Vašeho odboru, z něhož už dvě předchozí "Zory" vyšly."*¹⁰⁸

Kabelík žádá Bílého, aby podpořil svým příspěvkem III. ročník sborníku *Zory*, vydaném k příležitosti desetiletého výročí Moravské besedy. Bílý tak, jako v předchozím ročníku, přispěje svým článkem a almanach roku 1895 skutečně vyjde. Dvanáctistránkový příspěvek Bílého nesl název *O prvních novočeských překladech Písma svatého*.¹⁰⁹ Kabelík byl jedním z hlavních redaktorů, kteří sborník sestavovali. Nicméně tento III. ročník byl ročníkem posledním. O čtyři roky později, tentokrát již jakožto středoškolský pedagog v Přerově, Kabelík posílá dopis Bílému do Prahy:

"Liter. bes. se daří dobře, chodí nás až 25, ač vlastních účastníků přece stále málo...Onehdy k mým nemalým rozpakům prof. B. četl výtah z práce svého p. bratra Klatovského z progr. (O RKZ.) a p. řed. horlivě debatoval, ovšem háje pravosti. Ted' čtu RKZ.

¹⁰⁷ Tamtéž. 12. 12. 1883.

¹⁰⁸ Tamtéž. 26. 10. 1884.

¹⁰⁹ KABELÍK, Jan. *Zora: almanah k desítiletému trvání Moravské Besedy*. Praha: 1885. s. 4.

*II. a není mně přitom pranic volno, neboť je těžko balancovat bez určitého stanoviska vůči žákům a toho se jaksi vzdávám, když řeknu, že poslední spor, ještě není rozhodnut.*¹¹⁰

Kabelík si v dopise chválí činnost literární besedy v Přerově, ale nicméně si stýská nad tématem rukopisů *Královédvorského* a *Zelenohorského*. Spor o rukopisy byl vždy citlivým tématem, který rozděloval české intelektuály. Dopis byl napsán jen pár měsíců poté, co Jan Gebauer, vysokoškolský učitel Bílého vyvrátil pravost rukopisů. *Poučení o padělaných rukopisech Královédvorském a Zelenohorském* ale spory v českých a moravských zemích neukončily. Tyto spory stále byly choulostivou otázkou, se kterou pedagog musel nakládat velmi opatrně. V korespondenci o šest let později Kabelík píše:

*"Tak jsem byl spolu s Vámi zarmoucen zprávou v úmrtí vašeho pana otce, která přišla také neočekávaně...Račte přijati také teď moji srdečnou soustrast, které ovšem přichází hodně opožděně...Zde říkají mne velmi často, že jsem se v mnohé příčině dal na svého milovaného učitele, na Vás. Jak rád bych byl, kdyby to byla pravda...Co vy máte nejruznějších prací, a stále zůstáváte svěží, všem požadavkům vyhovujete; já zato nestačím, jakmile se mně nahrne jen poněkud více různých prací."*¹¹¹

O životě rodičů Bílého jsem v pramenech našel jen velmi málo informací. V této korespondenci, kde Kabelík kondoluje Bílému k smrti jeho otce, se tak dozvídáme rok jeho skonu, tedy rok 1895. Kabelík dále v dopise hledá u Bílého duševní oporu a povzbuzení. On sám se v něm vzhlednul a jeho okolí to také zaznamenalo, nicméně nenachází sílu a především svěžest, kterou Bílému tak chválí. Tu mu chválí, ať už ve vzájemné korespondenci, nebo v jeho smuteční vzpomínce. O více jak rok později píše:

*"Žádný rok snad není, abych Vám nedoporučoval některého z našich chudých abiturientů, ačkoli vím, že takových doporučení máte s několika stran. Vím totiž také, že nikdo snad jiný tak ochotně a rád v podobných příčinách nepomáhá jako Vy, a také se těším myšlenkou, že jste s našimi hochy býval dosud vždy spokojen...Je to hoch nadobro chudých rodičů, kterému byla studia umožněna jen tím, že měl ve zdejších klášteře tetu, takže tam dostával celou stravu, a byt měl od svého strýce. Po celou dobu osmi let byl vzorným hochem a zvláště vynikal v mathem. a fysice, že byl nejlepším žákem Chmelíkovým za všechna léta, co zde tento byl, a to již něco znamená...Proto dovoluji si Vás uctivě prositi, abyste se toho chudáka, který krom toho je velmi nesmělý a málo v společnosti obratný laskavě ujal..."*¹¹²

¹¹⁰ Npmk, fond Písemností a tisků. Karton F. B. Přijátá korespondence: Jan Kabelík. 1. 12. 1889.

¹¹¹ Tamtéž. 4. 6. 1895.

¹¹² Tamtéž. 28. 9. 1896.

I tento fragment z dopisu je dokladem toho, jak vysokoškolské studium mohlo být těžko přístupné pro nemajetné vrstvy. Dle příspěvku se Bílý za svůj život ujal několika absolventů, kterým pomáhal s uvedením na univerzitu v Praze, a to jak na doporučení Kabelíka, tak i na doporučení jiných. Kabelík v dopise navrhuje chlapce chudého, dobře vychovaného, nesmělého, ale zjevně velmi nadaného. Bílý se tedy vedle vlastenecké činnosti podílel i na charitativních aktivitách. Tyto charitativní aktivity se rozvinuly především s jeho povýšením na vládního radu, kdy se stal spolupředsedou sirotčího a vdovského fondu. Jan Kabelík si s Bílým příležitostně dopisoval i o politice:

"...V Přerově je teď úplný mír a klid...Jak dlouhou ten mír potrvá, nevím. Snad do příštích obecních voleb. To Vy tam máte jinou vřavu! Ale byl to zase jednou znamenitý a nečekaný obrat! To jsem velmi zvědav, jak věci pro nás zase dopadnou! Dnes pod praporem svobody vesel proti nám táhnou všichni, kdo nejneslýchanějším způsobem tu svobodu vždycky šlapali v prach!"¹¹³

Kabelík se zjevně vyjadřuje k vyhlášení stanného práva v Praze po krachu Badeniho jazykového nařízení. S Bílým nepřekvapivě sdílí politické přesvědčení, především pak to, že Češi jsou ve svých vlastních zemích utlačováni a jsou jim odpírány národní svobody.

Kabelík si vůči Bílému zachoval vřelý a zdvořilý vztah po celý život. To dokazuje i jeho blahopřání ke jmeninám, a především pak k 20. letému výročí od Kabelíkovy maturitní zkoušky. Kabelíkova pokora po dvaceti letech nedoznala změny:

"Velavážený pane řediteli!. Slavím malé jubileum: je to od maturity po dvacáté co Vám, nezapomenutelnému svému učiteli a od té doby stále vzácnému svému příznivci, zasílám písemné blahopřání ku slavným vašim Jmeninám..."¹¹⁴

Ke každému úspěchu, který František Bílý zaznamenal, Kabelík neopomněl poslat zdravici:

"...přijměte k povýšení tomu srdečné blahopřání: Kéž i v této vyšší třídě hodností jste trvala šťasten a spokojena zároveň tak mně nakloněn jako dříve!...nepotřebuji Vás snad ani ujišťovati, že jako ze všech Vašich úspěchů, tak také potěšen jsem byl povýšením Vaším..."¹¹⁵

V tomto dopise z roku 1904 Kabelík Bílému gratuluje k povýšení na člena zemské školní rady. V nadsázce vyjadřuje obavu nad tím, aby byl zachován jejich přátelský vztah. Nutno podotknout, že od roku 1907, kdy se Bílý stal školním radou, četnost jejich rozhovorů

¹¹³ Tamtéž. 2. 12. 1897.

¹¹⁴ Tamtéž. 1. 12. 1901.

¹¹⁵ Tamtéž. 26. 12. 1904.

poklesla. Snad kvůli vyšší pracovní vytíženosti? Ač hojnost dopisů se snížila, nic to nezměnilo na srdečnosti a uctivosti Kabelíkově. Z doby války korespondence též byla na kvantitu velmi chudá. Ve svém posledním dopise, kde Kabelík líčí události všedního dne, se s Bílým loučí slovy:

"Vzácný příteli...doufám, že se mně laskavě ozveš, abych znal plány dalšího pobytu Tvého a mohl Tě v duchu provázeti...Upřímné pozdravy, Tvůj vždy s láskou oddaný J. Kabelík.¹¹⁶

Zdali ještě Bílý stihl ze svého prázdninového pobytu odpovědět, není jasné. O necelé tři měsíce později umírá na zápal plic.

¹¹⁶ Tamtéž. 4. 8. 1920.

5. Závěr

Ve své práci jsem si dal za cíl zprostředkovat náhled do mysli Františka Bílého a jeho přínos české kultuře a společnosti. Význam práce spočívá v tom, že napomáhá popsat archetyp člověka, intelektuála přelomu 19. a 20. století, který usiloval o emancipaci českého etnika. Toto bádání a analýza pramenů tak obohacuje bližší poznání doby Františka Bílého. A jaké jsou mé závěry? Čím byl vlastně František Bílý důležitý pro českou společnost?

V první kapitole práce jsem osvětlil problematiku a okolnosti doby, ve které F. Bílý žil. Díky ní čtenář může lépe pochopit motivaci, chování a přínos Bílého. Ve druhé kapitole jsem ozřejmil životopis Bílého. Bílý byl ve svém životě filologem, pedagogem, zemským inspektorem, literárním historikem, redaktorem, autorem mnoha statí a také "nacionalistou" (za kterého se sám označoval). Potvrdil jsem, že Bílý zasvětil svůj život formování a vzdělávání českého národa. Vychoval stovky studentů, byl autorem desítek statí, uplatnil se jako redaktor mnoha časopisů a také jako literární historik. Především je pak neoddiskutovatelný jeho přínos pro studium obrozenecké literatury.

Díky rozboru Kabelíkovy "pohrobni vzpomínky" a zpracování ego-dokumentů ve třetí kapitole jsem mohl přiblížit charakter osobnosti Bílého. Povahou byl mírný a velmi vstřícný člověk. Ve svém životě se podílel na charitativní činnosti, ať už to bylo jeho předsednictví v sirotčím fondu, nebo při jeho péči o nemajetné studenty. Dle mého názoru negativním rysem Bílého povahy bylo přespříliš silné české cítění. To se projevovalo antisemitismem a výrazně negativním vztahem ke všemu německému. V chování Bílého ovšem převládaly klady, neboť se ve svém životě soustředil především na tvorbu pozitivních lidských hodnot a nedával žádný prostor pro šíření nesnášenlivosti.

Dle mého názoru nejdůležitějším momentem této práce je Bílého obhajoba na konci druhé kapitoly, kdy se brání z nařčení z "rakušáctví". Zde je čtenář svědkem velmi emotivní zpovědi Bílého. Navzdory tomu, že se Bílý za svého života nedočkal očištění své osoby a svého jména, není v současné době spojován s jakoukoliv zradou. Bílý byl naopak přesvědčeným Čechem a vlastencem. Jak ve svém obhajovacím dopise píše:

"...který inspektor je tak nacionální jak já? Sud'ťe spravedlivě, jsem-li vinen, hod'ťe kámen."

6. Bibliografie

PRAMENY

Archivní prameny

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, fond Písemností a tisků.
Karton Františka Bílého.

Památník národního písemnictví – Literární archiv, podsběrka písemností a tisků
(oborové číslo 19). Osobní fond Františka Bílého.

Dobová literatura

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Fr. Lad. Čelakovského Sebrané spisy – svazek čtvrtý*. V Praze: I.L. Kober, 1880. 567 s.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. [Svazek I, Dopisy z let 1818-29]*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1907. 3 sv. (449 s.).

HOUDEK, Vítězslav, VEČERA, Josef, BÍLÝ, František. *Zora: almanah omladiny moravské*. Ročník II. V Praze: Josef Kolář, 1878. 258 s.

KABELÍK, Jan. *Posmrtná vzpomínka na Františka Bílého*. Brno: Moravsko-slezská Beseda v Praze, 1920. 20 s.

KABELÍK, Jan, ROHÁČEK, František a HERBEN, Jan. *Zora: almanah k desítiletému trvání Moravské Besedy*. Ročník III. V Praze: Moravská Beseda, 1885. 163 s.

NOVÁK, Jan Václav, VOROVKA, Karel. *Kniha moudrosti: sborník aforismů a sentencí pedagogických*. V Praze: Bursík a Kohout, 1892.

ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek, r. 1848–1913*. V Praze: Nákladem Matice české, 1918. 455 s.

Kolektiv autorů. *Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi*. V Praze: 1898. 174 s.

Periodika

Národné noviny. Turčiansky Sv. Martin: 2. 7. 1912.

Národní listy. Praha: 31. 10. 1915.

Národní listy. Praha: 19. 10. 1920.

Národní politika. Praha: 5. 10. 1916.

Naše řeč. Ročník 4 (1920), číslo 9.

Zlatá Praha. Ročník 22 (1904–1905), číslo 3.

LITERATURA

Slovníky

OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce A-G*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0345-2.

Kolektiv autorů. *Biografický slovník českých zemí. Sešit V. Bi-Bog*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-214-7.

Odborná literatura

BÍLEK, Karol. *František Bílý (1854–1920): literární pozůstalost*. Praha: Památník národního písemnictví, 1978. 77, s. Edice inventářů Lit. archívu Památníku nár. písemnictví v Praze; Čís. 334.

BÍLEK, Karol. *František Bílý: 1854–1920: (doplňk): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1980. 21 s. Edice inventářů; č. 379.

EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848–1918*. Vyd. 1. Praha: Libri, 1998. 463 s. ISBN 80-85983-47-8.

HÁBL, Jan a JANIŠ, Kamil. *Přehled dějin pedagogiky*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 113 s. ISBN 978-80-7435-044-3.

KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 224 s. ISBN 978-80-247-2429-4.

LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl, Život všední a sváteční*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, 2005. 180 s. ISBN 80-7194-756-3.

RAK, Jiří. *Zachovej nám, Hospodine: Češi v Rakouském císařství 1804–1918*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2013. 424 s. ISBN 978-80-87341-15-5.

ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: příručka pro studenty vys. škol připravujících učitele*. Vyd. 1. Praha: SPN, 1983. 380 s.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1982. 690 ss

VALIŠOVÁ, Alena a kol. *Pedagogika pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 402 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1734-0.

7. Přílohy

Příloha 1: seznam příspěvků F. Bílého

Příloha 2: seznam knižních příspěvků F. Bílého

Příloha 3: seznam vydaných a uspořádaných děl od F. Bílého

Příloha 4: Portrét F. Bílého k příležitosti 50. narozenin

Příloha 1: seznam příspěvků F. Bílého¹¹⁷

Příspěvky v:

Akademické listy (od 1878)

Almanach ČAVU (1914)

Athenaeum (od 1889)

Beseda učitelská (od 1880)

Sborník Božena Němcová 1820–1862 (1912)

Beletristická příloha k politickému týdeníku (1889)

ČČM (od 1918)

Časopis Matice moravské (1882–1897)

Časopis turistů (od 1918)

Hlídka literární, pokr. Hlídka (1886–1895)

Almanach Chudým dětem (1892)

Sbírka Jan Kollár 1773–1852 (1893)

Jubilejní almanach českého učitelstva na Moravě a ve Slezsku na svatometodějský rok 1885

Koleda (1877–1880)

Komenský (od 1880)

květy (od 1889)

Sborník Lidová čítanka moravská (1907)

Listy filologické a pedagogické (od 1875)

Literární listy (1884–1892)

¹¹⁷ OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury - A-G*. s. 236.

Lucerna (1878)

Sborník Luhačovský památník (1910)

Lumír (od 1913)

Almanach Morava svým Maticím (1895)

Moravan (od 1887)

Moravská orlice (od 1875)

Národní listy (od 1895)

Národopisná výstava československá v Praze (1895)

Naše řeč (1917–1920)

Obzor (od 1887)

Ochrana mládeže (od 1912)

Osvěta (od 1881)

Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Františka Josefa I. (1898)

Památník na oslavu stých narozenin F. Palackého (1889)

Právo lidu (od 1915)

Prémie Umělecké besedy na rok 1908

Program reálného gymnázia v Přerově (od 1880)

Rozhledy literární (od 1886)

Rozpravy filologické věnované J. Gebauerovi (1898)

Ruch (od 1913)

Slavnostní list posvěcená památce F. L. Čelakovského (1892)

Slovan (1875)

Sborník Slovenská čítanka (1911)

Sborník Slovensko (1900)

Světozor (od 1880)

Škola a život (od 1878)

Školská revue (od 1913)

Union (od 1914)

Věstník bibliografický (od 1872)

Věstník ČAVU (od 1893)

Věstník Ústředního spolku českých profesorů v Praze (1894–1907)

Věstník ÚSJU na Moravě (od 1912)

Výroční zpráva vyšší reálky v Žižkově (1904)

Sborník Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké besedy (1894)

Sborník Z dějiny české literatury (1920)

Zlatá Praha (od 1885)

Almanach Zora (1878 a 1885)

Časopis Zora (1882)

Zpráva Umělecké besedy (1913)

Ženské noviny (1920)

Příloha 2: seznam knižních příspěvků F. Bílého¹¹⁸

Práce o literatuře:

Rejstřík k 1. a 2. vydání Života Josefa Jungmanna od V. Zeleného (1881)

Od kolébky našeho obrození (1904)

Nové jaro literární na Moravě (1907)

Malá poetika (1911)

Jan Amos Komenský (1911)

Vincenc Prasek (1914)

Jan Kabelík (1914)

Příspěvky k praktické poetice (1915)

Jazykové příručky:

Pravopisný ukazatel (1886)

Brus jazyka českého (1894)

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů (1902)

Školní učebnice:

Úvod do jazyka německého rozborem a nápodobou (1892)

Německá čítanka a mluvnická cvičebnice pro tercii a kvartu škol středních (1895)

Malá slovesnost (1895)

Německá mluvnice pro střední školy a učitelské ústavy (1920).

¹¹⁸ Tamtéž.

Příloha 3: seznam vydaných a uspořádaných děl od F. Bílého¹¹⁹

Patery knihy plodů básnických. Výbor z novověké poezie české (1891)

J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1900)

F. L. Čelakovský: Růže stolistá (1888)

F. L. Čelakovský: Ohlas písní českých (1896)

Kytka balad, romancí a legend J. Vrchlického (1896)

Kytka lyriky z básní J. Vrchlického (1898)

Palacký národu (1898)

Výbor ze spisů K. Havlíčka (1907)

Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského.

Kšaft umírající matky jednoty bratrského (1911)

¹¹⁹ Tamtéž. s. 237.

Příloha 4: Portrét F. Bílého k příležitosti 50. narozenin¹²⁰

¹²⁰ *Zlatá Praha*. Ročník 22 (1904-1905), číslo 3. s. 33.